

Med Gud og Bolívar

Myte, historie og samtid i den bolivarianske diskurs

En kontekstrelateret diskursanalyse af den bolivarianske ideologi som repræsenteret af Hugo Chávez

Ronnie Ingemann Dyrendom Nielsen, årskort #19970310
Center for Latinamerikastudier, Romansk Institut, Aarhus Universitet
Frit emne, sommereksamen 2003 v. Claudio Bogantes

“(...) se trata de que la ideología debe tener conexión con la realidad y sobre todo si es una ideología revolucionaria debe tener una conexión con una realidad para ser transformada, una realidad que está en transformación; una ideología debe tener fuerza motriz, una ideología debe ser capaz de emocionarnos, una ideología debe ser capaz incluso de hacernos morir por ella, sólo así se convierte en ideología transformadora, en ideología revolucionaria; ahora la idea es que o la necesidad o una de las necesidades presentes ante, que constituye un reto más bien, llevar esa ideología a lo concreto (...)”

Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela:
“Encuentro ‘Pensar la Revolución’”, Caracas, 22/3-2003

Indhold

Indledning ..... side 1

Teori og metode ..... side 2

Introduktion til diskursanalysen ..... side 2
Bolivarianismen anskuet som diskurs ..... side 2
Kildemæssig situation og materialevalg ..... side 3
Diskursanalytisk fremgangsmåde ..... side 4

Kontekst ..... side 6

Venezuelas demokratiske tradition ..... side 6
De brølende 1970'ere ..... side 7
Konjunkturel og politisk krise ..... side 7
Det bolivarianske alternativ ..... side 8

Analyse ..... side 10

Indledende observationer ..... side 10
Bolivarianismens mytologi ..... side 11
Bolivarianismens historieopfattelse ..... side 13
Bolivarianismens samtidsopfattelse ..... side 15
Afsluttende observationer ..... side 17
Opsamling ..... side 18

Afslutning ..... side 20

Litteratur og kilder ..... side 21

Bilag: de i analysen anvendte kilder er vedlagt på CD-ROM

Resumen en español: El presente trabajo trata de la crisis venezolana y la ideología "bolivariana" incorporada por el presidente venezolano, Hugo Chávez. El trabajo tiene tres partes. Primero se reflexiona sobre preguntas de teoría y método. Luego se introduce la profunda y prolongada crisis que vive la democracia venezolana. Finalmente se analiza la ideología bolivariana a través de un amplio material con origen indudable en el despacho del presidente. Se muestra que dentro del discurso existe una relación bien definida entre un conjunto de mitos y la percepción de la realidad actual e histórica. Se concluye que el proyecto bolivariano es una propuesta radical enraizada en una distinta interpretación de la experiencia latinoamericana, cuya legitimidad se deriva de Dios y de un panteón de figuras históricas encabezado por Simón Bolívar. La repercusión de ese mensaje mesiánico se debe a los evidentes defectos del viejo régimen y la presión ejercida por la globalización neoliberal.

Indledning

Venezuela er traditionelt blevet fremhævet som et latinamerikansk mønsterdemokrati.[1] Ikke desto mindre oplever landet i dag en politisk krise, der savner sidestykke i regionens nyere historie: den kontroversielle præsident, Hugo Chávez, fører an i en såkaldt "bolivariansk" revolution, hvis radikale karakter sammen med præsidentens polemiske facon har ført til et stærkt polariseret politisk klima, hvor strejker, lockouts, demonstrationer og politisk betonet vold hører til dagens orden.

Der er imidlertid en forsimpling udelukkende at knytte krisen til Hugo Chávez. Selv uden Chávez ved magten er der næppe nogen tvivl om, at det tidligere "mønsterdemokrati" ville opleve social uro og politisk opbrud. Krisen, som må opfattes i sammenhæng med en længerevarende økonomisk nedtur, hvis sociale konsekvenser er blevet accentueret af flere neoliberale reformprogrammer, er nemlig både social, politisk, økonomisk – og måske i sidste ende kulturel.

Nærværende opgave er resultatet af et semesters intensivt arbejde med Venezuela. Arbejdet har fulgt to spor. Dels har jeg arbejdet med relevant akademisk litteratur med henblik på at sikre en solid forståelse af såvel den overordnede kontekst som mere specifikke problemstillinger. Dels har jeg arbejdet med diskursanalyse af udvalgte kilder med henblik på at identificere konstituerende elementer i den særlige "bolivarianske" ideologi, som Chávez repræsenterer.

Opgaven vil ikke umiddelbart afspejle denne arbejdsproces. I stedet vil fokus i højere grad være på diskursanalysen af den bolivarianske ideologi, idet opgaven her kan udfylde et forskningsmæssigt tomrum og således får forøget relevans: mens enkelte helt evidente træk af ideologien undertiden fremhæves og diskuteres i den akademiske litteratur, der knytter sig til emnet, synes ingen indtil videre at have forsøgt sig med en mere systematisk analyse af ideologien.

Som konsekvens af dette valg vil opgaven have karakter af grundforskning. På grund af opgavens begrænsede omfang vil det ikke være muligt at tilføje en komparativ dimension eller inddrage relevant teori om eksempelvis populisme og militarisme. I stedet er det opgavens primære ambition at levere en analyse af de konstituerende træk i den bolivarianske diskurs. Forhåbentlig vil denne ambition indfries i et omfang, så opgaven vil være egnet som platform for videre studier.

Opgaven vil falde i tre hovedafsnit. Første hovedafsnit vil være af teoretisk og metodisk art. Her vil redegøres for opgavens teoretiske præmisser og metodiske valg. Andet hovedafsnit vil præsentere konteksten. Tredje og sidste hovedafsnit vil angå selve analysen, der vil nyde højere prioritet end de to forrige hovedafsnit. Trådene vil samles til sidst, hvor der også vil blive plads til nogle perspektiverende overvejelser vedrørende den aktuelle situation i Venezuela.

Århus, Maj 2003,

Ronnie Ingemann Nielsen
nielsen@caliescali.com

[1] Herom hedder det i indledningen til en førende antologi: "Until 1989, political scientists writing on Venezuela viewed the nation's political system as in many ways ideal. Indeed, some considered Venezuelan democracy largely unique for Latin America, and actually more comparable to the democratic systems of Western Europe." *Ellner in: Ellner & Hellinger (2003)*, p.8.

Teori og metode

Akademiske projekter hviler aldrig i sig selv, men bygger på og begrænses af deres præmisser. Det gælder om fra starten at gøre sig disse præmisser klart. En af denne opgaves præmisser er, at den "bolivarianske" ideologi, som Hugo Chávez repræsenterer, med fordel kan anskues og analyseres som en diskurs. Dette hovedafsnit vil derfor give en kort introduktion til diskursanalysen, hvorpå vil følge relevante teoretiske og metodiske overvejelser vedrørende opgavens projekt.

Introduktion til diskursanalysen

Diskursanalysen, som helt overordnet kan betragtes som en del af en større tradition kaldet *socialkonstruktivismen*, udspringer af et frugtbart møde mellem på den ene side nyere marxistisk samfundsteori (repræsenteret ved Antonio Gramsci) og på den anden side fransk og angelsaksisk sprogfilosofi (repræsenteret bl.a. ved Jacques Derrida og Ludwig Wittgenstein). Der findes i dag en række diskursanalytiske tilgange, som dog har et fælles ontologisk og epistemologisk grundlag.[2]

Dette grundlag er først og fremmest afvisningen af, at der uafhængigt af vores fortolkninger kan findes nogen form for objektiv "sandhed". I stedet menes koblingen til "virkeligheden" omkring os løbende at skabes, genskabes og omskabes som en subjektiv konstruktion af primært sproglig karakter (da sproget tilsyneladende er vores vigtigste erkendelsesredskab). En sådan sprogligt konstitueret virkelighedsopfattelse kaldes en *diskurs* og udgør diskursanalysens genstandsfelt.

Denne grundantagelse har meget vide og interessante implikationer, hvoraf to skal nævnes her. For det første, at det vi vælger at opfatte som sandhed er bestemt af tid og rum. Ingen diskurs er altså statisk. For det andet, at sproget udstikker rammerne for vor omgang med verden. En given diskurs tjener altså ikke bare til at fortolke virkeligheden, men også til at regulere, hvilke handlinger, ytringer og attituder der vil forekomme mulige og ønskelige i en given situation.

I logisk forlængelse heraf hævder diskursanalysen, at relationer mellem mennesker ikke kan forstås uafhængigt af deres diskursive grundlag. En given samfundsindretning opnår f.eks. legitimitet ved, at et flertal anerkender de sproglige og symbolske koder, der knytter sig hertil. Sociale, politiske og kulturelle konflikter kan derfor anskues som løbende kampe (eller mere fredeligt: dialoger) mellem konkurrerende diskurser om, hvilken virkelighedsopfattelse der skal definere den sociale praksis.

Bolivarianismen anskuet som diskurs

Det er med dette teoretiske udgangspunkt nærliggende at opfatte og analysere bolivarianismen som en diskurs og den nuværende krise i Venezuela som det synlige udtryk for stærke spændinger mellem to tilsyneladende inkompatible diskurser. Den bolivarianske ideologi er nemlig – for at foregribe en vigtig pointe – udtryk for et politisk projekt, der hviler på sine egne diskursive præmisser og selvbevidst stræber efter at realisere en radikalt anderledes samfundsindretning end det liberale (og senere neoliberale) demokrati, der siden 1958 har eksisteret i Venezuela.

[2] Der findes i dag en række fremstillinger, der omhandler diskursanalysen og dens grundantagelser, samt beskriver de ofte perifere forskelle mellem de mange forskellige retninger. Nærværende introduktion vil tilstræbe en generel karakter, om end den måske i nogen grad vil læne sig op af den fremherskende samfundsvidenskabelige forståelse. En udmærket introduktion til diskursanalysens anvendelsesmuligheder i en samfundsvidenskabelig sammenhæng er: *Thomsen (1997).*

Et sådant greb er imidlertid ikke uden implikationer. Anvendelsen af diskursbegrebet som teoretisk udgangspunkt indebærer i sagens natur en høj grad af abstraktion og en dermed forbundet forsimpling af det empiriske materiale. De færreste diskurser er i praksis monolitiske. Dette gælder for bolivarianismen, men måske i endnu højere grad for den "liberale" eller "neoliberale" diskurs, den definerer sig selv i modsætning til. For at gøre sig dette forhold klart, kan det være relevant med nogle overordnede betragtninger omkring de to diskursers karakter og status.

Bolivarianismen repræsenterer som ovenfor antydet et radikalt alternativ til den "liberale" eller "neoliberale" diskurs. Som sådan er den en marginal diskurs der står i et eksplicit modsætningsforhold til en dominerende diskurs, hvilket den søger at legitimere ved henvisning til sine præmisser og sit formål. Den dominerende diskurs har i sagens natur ikke samme behov for at retfærdiggøre sig selv. Derfor får den en langt mere symfonisk karakter med flere og mindre entydige udtryk. Samtidig er den mindre tilgængelig for analyse end den marginale diskurs.[3]

Det er derfor en tilsnigelse (om end måske nok en legitim tilsnigelse når modsætningerne er så dramatiske og åbenlyse, som det er tilfældet i nærværende sammenhæng) at tale om den "liberale" eller "neoliberale" diskurs, som om der var tale om en monolitisk og umiddelbart begribelig størrelse. Dette forbehold får dog ingen praktisk betydning for nærværende opgave, idet dennes analytiske projekt alene angår den bolivarianske diskurs, der i kraft af sin marginale status – særligt betragtet i en global sammenhæng – er langt mere tilgængelig for analyse.

Som konklusion på ovenstående kan det være relevant at understrege, at diskursanalysen som alle andre teoridannelser i sidste ende ikke er andet end et nyttigt analytisk værktøj. I nærværende sammenhæng er diskursbegrebet hensigtsmæssigt at bringe i anvendelse af to grunde. For det første fordi det giver mulighed for på en teoretisk velfunderet måde at analysere den bolivarianske ideologi med udgangspunkt i skriftlige kilder. For det andet fordi det giver en plausibel teoretisk ramme til at forklare en konflikt som den, der for tiden kan iagttages i Venezuela.

Kildemæssig situation og materialevalg

Der findes en meget stor mængde materiale, der vil kunne bringes i anvendelse i forbindelse med en diskursanalyse af den bolivarianske ideologi.[4] Det har derfor været nødvendigt med en skarp afgrænsning af materialet. For at denne ikke skal forekomme arbitrær, er det relevant at knytte nogle kommentarer til de anvendte kriterier. Ligeledes er det relevant at reflektere over det valgte materiales karakter og egnethed i forhold til en analyse af den bolivarianske diskurs.

Et første kriterium for udvælgelsen har naturligvis været, at materialet skulle være *umiddelbart tilgængeligt*. En stor del af materialet forud for bevægelsens deltagelse i valgkampen 1998 er vanskeligt at fremskaffe uden for Venezuela og opfylder derfor ikke dette kriterium. En internetbaseret undersøgelse, der på grund af dette medies diffuse karakter ingenlunde gør krav på at være udtømmende, fandt dog hurtigt frem til en større mængde relevant materiale af nyere dato.

[3] Det kunne her være relevant at nuancere diskussionen ved at inddrage Gramscis hegemonibegreb, der netop anskueliggør forholdet mellem dominerende (hegemoniske) og marginale tankesystemer. Begrebet har vundet hævd ikke mindst indenfor den samfundsvidenskabelige diskursanalyse. Da opgaven ikke prætenderer at være teoretisk udtømmende, men i stedet har en funktionel tilgang til teorien, vil dette imidlertid føre for vidt. Se eventuelt den omfattende litteratur, der knytter sig til Antonio Gramsci.

[4] Forud for kupforsøget i februar 1992 levede den bolivarianske bevægelse en skyggetilværelse indenfor de væbnede styrker. Siden da har den imidlertid i forbindelse med dens stigende synlighed i Venezuelas politiske liv efterladt sig mangfoldige vidnesbyrd i form af interviews, tryksager, hjemmesider, radio- og tv-programmer, taler, regeringsgrundlag – og som kronen på værket endda en ny forfatning, der i 1999 definerede det statsretslige grundlag for Venezuela som en såkaldt "bolivariansk" republik.

Et andet kriterium har været, at materialet skal kunne *relateres direkte* til det bolivarianske projekt som det repræsenteres af personen Hugo Chávez. To vægtige argumenter taler for dette valg. For det første er Hugo Chávez ubestrideligt den mest prominente og indflydelsesrige repræsentant for den bolivarianske diskurs. For det andet synes den bolivarianske diskurs at have nået sit foreløbigt stærkeste og mest eksplicitte udtryk i den form, som den artikuleres af Hugo Chávez.

I forlængelse af disse to kriterier har min opmærksomhed hurtigt samlet sig om Chávez-regeringens egen officielle hjemmeside: http://www.venezuela.gov.ve.[5] Her finder man et særdeles omfattende materiale fra juni 1998 og frem. Tilsyneladende er alle væsentlige henvendelser til offentligheden i perioden blevet transskriberet og arkiveret på siden: det drejer sig om taler, ceremonier, pressemøder, radioprogrammer, tv-programmer – og endda en enkelt julehilsen til nationen.

Kriterierne for den videre udvælgelse har været *aktualitet* og *repræsentativitet*. For det første har jeg valgt at koncentrere mig om materiale fra det seneste godt halvandet år (eller mere præcist: perioden januar 2002 til maj 2003). For det andet har jeg tilstræbt at benytte mig af materiale, der er fremkommet i så mange forskellige sammenhænge som muligt. Ideen hermed har været at sikre et skarpt og aktuelt "øjebliksbillede" af diskursen frem for en mere sløret analyse over tid.[6]

På denne måde er udvalgt 38 kilder af en samlet masse på 675 (medio maj 2003). Det valgte materiale er fortrinsvis transskriberede taler, ceremonier, pressemøder og interviews. Materialet varierer i længde fra den ganske korte julehilsen til meget lange taler; den samlede tekstmasse udgør omtrent 500 normalsider. Materialet må med baggrund i udvælgelsesprocessen beskrives som både tilstrækkeligt og særdeles egnet til en diskursanalyse med henblik på at identificere konstituerende elementer i den bolivarianske ideologi, som den repræsenteres af Hugo Chávez.

Diskursanalytisk fremgangsmåde

Diskursanalysen anviser, modsat hvad betegnelsen måske umiddelbart kunne give anledning til at antage, ikke nogen entydig analytisk fremgangsmåde. Snarere end en egentlig metode udgør den en overordnet, metateoretisk ramme for analysen. Hvad man videre fylder i denne ramme af teori og metode er naturligvis ikke uden implikationer for analysens konklusioner. Det er derfor relevant kort at redegøre for mit valg af diskursanalytisk fremgangsmåde.

I udgangspunktet har jeg overvejet muligheden for at anvende tekstanalytiske teoridannelser som f.eks. polyfonibegrebet og aktantmodellen. Disse tilgange vil kunne bidrage til at anskueliggøre centrale elementer af den bolivarianske diskurs.[7] Som helhed har jeg dog fundet, at brugen af sådanne mere specialiserede tilgange ikke umiddelbart vil være gavnlig i forhold til opgavens projekt. Mit metodiske udgangspunkt for diskursanalysen kan således bedst beskrives som en improviseret tekstanalytisk tilgang med inspiration fra historiefagets kildekritiske metode.[8]

---

[5] Fordelene ved udelukkende at benytte sig af materiale fra denne kilde er betydelige. Da der er tale om en officiel hjemmeside, kan materialets *autenticitet* ikke drages i tvivl. Samtidig er der tale om en meget omfattende ressource, som klart hæver sig over alle alternative muligheder. Endelig er det naturligvis opportunt at kunne koncentrere sig om en enkelt kilde.

[6] Det er naturligvis noget af en tilsnigelse på denne måde at reducere halvandet år til et "øjeblik". Når jeg alligevel anskuer det på denne måde, er det fordi periodens længde i praksis har været dikteret af behovet for at udvælge et så varieret og repræsentativt materiale som muligt. Selv om perioden har en vis udstrækning foregår analysen altså primært i rum og ikke i tid.

[7] Særligt aktantmodellen vil være anvendelig, da den bolivarianske diskurs opererer med klare modsætninger mellem to grupper i samfundet og et af en tredjepart givet projekt, der med en hjælpers mellemkomst skal realiseres som en prøvelse. Polyfonibegrebet vil måske i højere grad være relevant i forbindelse med en mere specialiseret *retorisk* analyse af diskursens iscenesættelse.

[8] Som faghistoriker er jeg skolet i at skelne mellem *kilder* og *levn*, hvor kilder er direkte og levn indirekte vidnesbyrd om historiske omstændigheder. Jeg mener at det valgte materiale må anskues og analyseres som levn, hvilket indebærer mulighed for tekstanalytisk fremlæsning af eksempelvis en diskurs. Af hensyn til klarheden har jeg valgt kun at anvende betegnelsen "kilder" i opgaven.

Det videre arbejde med kilderne har i første omgang haft karakter af en minutiøs kortlægning af diskursens konstituerende elementer. Dette arbejde har i udgangspunktet været informeret af et overordnet kendskab til konteksten og til diskursens *resonansrum*.[9] Efterhånden som processen er skredet frem har diskursen så at sige åbnet sig, hvorved strukturerne i materialet i højere grad er blevet umiddelbart genkendelige. Selv om diskursanalysen ikke anviser nogen entydig metode, har der således ikke været tale om nogen arbitrær fremgangsmåde.

Et springende punkt har herefter været, hvordan analysens resultater bedst kunne formidles på en stringent og overbevisende måde. Det har i denne sammenhæng været fristende at basere fremlæsningen på et eller flere skarpe analytiske snit, som det typisk gøres i litterære analyser.[10] En sådan tilgang er imidlertid ikke uden omkostninger, idet den indebærer en nedprioritering af andre elementer i diskursen. For ikke at være arbitrær må en sådan nedprioritering nødvendigvis være informeret af et kendskab til diskursens konstituerende elementer.

I overensstemmelse med opgavens målsætning har jeg derfor valgt en mere syntesesøgende tilgang. Her har det vist sig hensigtsmæssigt at organisere analysen i tre overordnede afsnit, der ligger i naturlig forlængelse af hinanden: først mytologien, dernæst historieopfattelsen og endelig samtidsopfattelsen. Disse afsnit vil undertiden være overlappende, hvilket imidlertid kun afspejler diskursens organiske karakter. Diskursens organiserende figurer vil fremgå med større tydelighed, når analysens resultater til sidst opsamles i et bud på diskursens indre sammenhæng.

[9] Med denne betegnelse ønsker jeg at referere til det rum, hvori diskursen har sin klangbund. Jeg mener, at man med fordel kan skelne mellem forskellige niveauer i diskursens resonansrum. Således resonerer den bolivarianske diskurs simultant i hvert fald i fire forskellige rum: 1) Venezuelas og Latinamerikas historie, særligt den koloniale erfaring; 2) Verdenshistorien, herunder Den Tredje Verdens erfaring med Vesten; 3) de kristne grundmyter og den vestlige kulturhistorie; 4) den nuværende internationale situation.

[10] Opgavens titel afspejler min arbejdshypotese om, at figurerne Gud og Bolívar ville stå i centrum af diskursen. På denne baggrund har det naturligvis særligt været fristende at organisere analysen efter disse figurer. På denne måde ville man formentlig kunne opnå en på det ydre plan mere stringent og overbevisende analyse end ved en alternativ mere syntesesøgende tilgang. Som det fremgår nedenfor, har jeg imidlertid i overensstemmelse med opgavens ambition og udgangspunkt valgt det sidste.

Kontekst

For at denne opgaves diskursanalytiske projekt ikke skal svæve i et tomrum, er det relevant at prioritere en introduktion til den kontekst, hvori den bolivarianske revolution udspiller sig. I dette hovedafsnit vil således på baggrund af den forskningsmæssige konsensus blive redegjort for og reflekteret over væsentlige aspekter af Venezuelas nyere historie, startende med demokratiseringen i 1958 og sluttende med bolivarianismens placering i den nuværende opkørte situation.[11]

Venezuelas demokratiske tradition

Det moderne venezuelanske demokrati blev grundlagt i 1958, da en civil-militær alliance pressede diktatoren Pérez Jiménez til at træde tilbage. Pérez Jiménez var den sidste i en række af diktatorer, der havde regeret Venezuela siden det sene nittende århundrede. Et tidligere demokratisk tøbrud i perioden 1945-1948, det såkaldte *trienio*, var endt i dyb og åben splittelse mellem de forskellige politiske aktører, hvilket førte til et militærkup og endnu en periode med diktatur.

Med baggrund i denne erfaring lagde man i 1958 afgørende vægt på at opnå politisk konsensus. Kræfter indenfor de væbnede styrker betragtede det demokratiske eksperiment med indædt skepsis og kunne meget vel tænkes at ville forsøge at tage magten, som det var sket i 1948. For at forebygge en sådan udvikling indgik de dominerende politiske aktører en politisk pagt, der udstak rammerne for demokratiets konsolidering. Denne pagt, der senere blev kendt som *Pacto del Punto Fijo* skulle vise sig at få afgørende betydning for Venezuelas politiske liv de næste fire årtier.[12]

For at tækkes militæret og signalere ansvarlighed i forhold til USA, som også dengang var en vigtig samhandelspartner (herunder den primære aftager af Venezuelas olieeksport, som udgjorde fundamentet under økonomien), valgte man nemlig at ekskludere kommunisterne. Samtidig enedes de to komfortabelt etablerede politiske partier, det socialt-liberale *Acción Democrática* (AD) og det kristeligt-demokratiske *Comité de Organización Política Electoral Independiente* (COPEI), med billigelse fra militæret, kirken, fagbevægelsen og arbejdsgiverorganisationerne om et midtsøgende politisk grundlag, hvilket i praksis bidrog til at eliminere de ideologiske forskelle mellem dem.[13]

Således konsoliderede sig i Venezuela i 1960'erne et demokratisk system baseret på politisk konsensus og et minimum af reel ideologisk konkurrence mellem de to dominerende politiske partier, der i praksis delte magten imellem sig. Dette indebar en permanent tilstand af manglende reel opposition. Lægger man dertil ekskluderingen af kommunisterne (der dog skal ses i lyset af den omstændighed, at systemet var under pres fra ekstremister på begge fløje), bliver det evident, at det moderne venezuelanske demokrati fra fødslen var udstyret med en iboende defekt, der indebar ringe muligheder for artikulation af politisk utilfredshed.

[11] Dette hovedafsnit er baseret på en bred orientering indenfor den politologiske og historiske forskning i emnet. Da fremstillingen i det væsentlige støtter sig til den forskningsmæssige konsensus, vil jeg ikke besvære mig selv og læseren med løbende arbitrært udvalgt dokumentation. I stedet henvises til det i opgavens bibliografi citerede materiale, særligt de nyere artikler og antologier. Der vil således kun forekomme noter, hvor det bliver relevant i forbindelse med nuanceringer og specifikke referencer.

[12] Pagten beskrives i en artikel i et venezuelansk sociologisk tidsskrift som: "Pacto político firmado por los principales partidos y otras fuerzas – militares, Iglesia, organización del capital – en torno del respeto de los resultados de las elecciones presidenciales de diciembre de 1958 y la forma de gobierno posterior. Luego se sumó el acuerdo obrero-patronal, y posteriormente funcionaron numerosos mecanismos de entendimiento y concertación." *Maington (2002)*, p.16.

[13] "The pact explicitly excluded the Communists. It established that a minimum collective political programme should be agreed upon and thereby, in effect, limited ideological competition between the participating parties. It aimed at projecting responsibility and sending a conciliatory signal to the US, which might have feared for a Communist takeover." *Ewell (1991)*, p.754.

De brølende 1970'ere

Sidst i 1960'erne var det ydre pres mod demokratiet aftaget. Den oprindeligt største trussel mod demokratiet, en militær magtovertagelse, syntes usandsynlig (om end de væbnede styrker fortsat udgjorde en magtfaktor). Truslen fra den yderste venstrefløj var ligeledes aftaget i takt med at systemet var blevet mere pluralistisk. Man kunne således forvente en tendens til øget ideologisk konkurrence mellem de to dominerende partier. En sådan tendens bliver imidlertid ikke umiddelbart synlig, hvilket måske hænger sammen med et dramatisk skift i de internationale konjunkturer.

Venezuela var i 1970 en drivende kraft bag dannelsen af OPEC. Kartellet havde ikke i første omgang succes med at opnå enighed om en fælles prispolitik, men i forbindelse med Den Arabisk-israelske Krig i oktober 1973 opstod der politisk vilje til at skrue ned for produktionen. Resultatet var en himmelflugt i verdensmarkedsprisen på olie, hvilket blandt de olieimporterende lande gav anledning den såkaldte oliekrise.[14] For Venezuela, hvis økonomi var baseret på eksport af netop denne råvare, betød de ændrede konjunkturer imidlertid en dramatisk forbedring af landets økonomi.

Denne udvikling gav anledning til optimisme i Venezuela – en optimisme, der fik yderligere næring ved nationaliseringen af olieindustrien i 1976. Indtægterne fra denne vitale industri havde længe været betragtet som nøglen til udvikling af landets industri og infrastruktur. Nationaliseringen og de øgede indtægter fra olieindustrien bidrog nu til at skabe en stemning af kollektiv eufori. Mange mente, at Venezuela var på vej til at blive en "moderne" nation på linie med Nordamerika og Europa, hvilket bidrog til at ændre venezuelanernes selvopfattelse og forbrugsmønstre.

Det økonomiske "mirakel" havde imidlertid også en bagside. Som følge af olieindustriens dominans det foregående halve århundrede var de øvrige sektorer i landets økonomi ringe udviklede og ude af stand til at absorbere den megen kapital. Denne gik i stedet for en stor dels vedkommende til at finansiere import af luksus- og industrivarer. Denne nye forbrugerisme blev delvis finansieret ved låntagning i udlandet. Samtidig betød statens stærkt forøgede indtægter, at konsensuspolitikken fik nyt liv: staten voksede i omfang – og med den også den udtalte tendens til klientelisme, korruption og ineffektivitet der knyttede sig til den politiske elite og de statslige virksomheder.

Konjunkturel og politisk krise

De strukturelle svagheder i Venezuelas økonomi blev for alvor synlige, da en international recession, den såkaldte gældskrise, i 1982 fulgte i kølvandet på den anden oliekrise. Venezuela blev som en række andre latinamerikanske lande ramt af kapitalflugt og stagnation. Krisen kulminerede i februar 1983 på den såkaldte Sorte Fredag, hvor vekselsystemet brød sammen. Resultatet blev en *de facto* devaluering og en stærkt forøget gældsbyrde. Krisen blev ikke mindre alvorlig, da prisen på råolie samtidig indledte et dramatisk fald fra et historisk højdepunkt først i 1980'erne. Trods denne udvikling blev der imidlertid ikke i første omgang taget politiske initiativer, der effektivt kunne forebygge tilsvarende scenarier. Tværtimod fortsatte staten med at leve over evne.[15]

[14] Man skelner sædvanligvis mellem den første og den anden oliekrise, hvor den første er knyttet til Den Arabisk-israelske Krig i 1973 og den anden til Den Iranske Revolution i 1979. Det er imidlertid nærliggende i nærværende sammenhæng at skære de to kriser over én kam, idet der ikke kan identificeres nogen mellemliggende periode med varig tendens til prisfald på olie: oliepriserne stabiliserede sig således i perioden 1975-1979, hvorefter de steg på ny og nåede et kortvarigt historisk højdepunkt i starten af 1980'erne.

[15] Om denne kontroversielle omstændighed hedder det i en førende antologi: "Notwithstanding the oil price collapse in 1986, the preceding administration of Jaime Lusinchi had carried on spending as usual. Thus at the time Pérez took office in February 1989, the Central Bank of Venezuela was left without foreign reserves." *Mommer in: Ellner & Hellinger (2003),* p.136.

En kommissionsbetænkning understregede forud for præsidentvalget i 1988 behovet for reformer på såvel det økonomiske som det politiske område. Det vakte imidlertid udbredt utilfredshed, da den nyvalgte præsident, Carlos Andrés Pérez (COPEI), i strid med valgløfter lancerede en ortodoks neoliberal reformpakke umiddelbart efter sin tiltrædelse i januar 1989. Pakken indebar en række økonomiske stramninger, der ville ramme socialt skævt. Resultatet blev en voldsom social opstand, hvor fattige strømmede fra bjergsiderne omkring Caracas ned i byens centrum og gennemførte omfattende plyndringer og ødelæggelser. Regeringen valgte at sætte hæren ind, hvilket resulterede i et veritabelt blodbad, der skabte voldsomme rystelser i Venezuelas politiske liv.[16]

Den psykologiske eftervirkning af denne begivenhed var ikke mindre mærkbar indenfor de væbnede styrker, hvor mange officerer og menige var fortørnede over det skete. Den ulmende utilfredshed kulminerede med et mislykket kupforsøg 4. februar 1992 (4F), anført af en gruppe yngre officerer, heriblandt den dengang ukendte Hugo Chávez. Endnu et kupforsøg fulgte 29. november (29N), denne gang anført af ældre officerer og med deltagelse fra alle hærens tre værn. Det blev imidlertid det første kupforsøg, der fik størst politisk betydning. Hugo Chávez opnåede nemlig nærmest kultagtig popularitet i den brede befolkning, da han iført faldskærmstroppernes markante røde baret tonede frem på tv og meddelte sine våbenbrødre, at slaget *i første omgang* var tabt.[17]

Opbakningen til Hugo Chávez og det bolivarianske projekt understregede i hvilket omfang de politiske strukturer i Venezuela havde spillet fallit: systemet og måske især den siddende regering nød så ringe opbakning, at mange syntes villige til uden videre at acceptere et radikalt alternativ, hvis nærmere indhold var uklart. Trods forsøg på politiske reformer måtte Pérez i maj 1993 træde tilbage i forbindelse med et mistillidsvotum. Valget samme år blev vundet af Rafael Caldera, grundlægger af COPEI og tidligere præsident, på en individuel platform, der lagde afstand til hans tidligere parti. Hermed endte de to store partiers dominans, der havde varet siden 1958.

Det bolivarianske alternativ

Med kupforsøget i februar 1992 blev den bolivarianske bevægelses klandestine eksistens indenfor de væbnede styrker for første gang kendt af offentligheden. Bevægelsen, der kalder sig *Movimiento Bolivariano Revolucionario 200* (MBR-200), blev imidlertid grundlagt så tidligt som i 1983 af en gruppe yngre officerer med revolutionære aspirationer. Bevægelsens tog udgangspunkt i arven fra Bolívar, men har siden udviklet en mere kompleks ideologi, som den søger at anskueliggøre som et træ med tre rødder: først frihedshelten Simón Bolívar; dernæst dennes læremester, Simón Rodríguez; og endelig den semilegendariske 1800-tals *caudillo* Ezequiel Zamora. Disse tre figurer antages tilsammen at inkarnere kampen for frihed, uddannelse og social retfærdighed.[18]

[16] Opstanden, der blev kendt som *El Caracazo*, fandt sted i dagene efter d. 27. februar (27F), der herefter kom til at markere en nøgledato i Venezuelas historie: et slags kollektivt uskyldstab, der definitivt skiller *før* fra *efter*. Officielt var antallet af dræbte 372, men reelt kan der være tale om mere end to tusinde dræbte, hvortil kommer de mange sårede. Se herom: *Gott (2000)*, pp.44-49.

[17] Hugo Chávez afsluttede sin korte optræden med den lille tilføjelse "por ahora", som tydeligvis gav ekko i den kollektive bevidsthed. Det hedder således i en specialiseret fremstilling: "Hugo Chávez pasó de ser practicadamente un desconocido, una alternativa inexistente en el panorama político, a estar presente en la vida del país con un muy elevado nivel de aceptación [un 64,5 por cien según la misma fuente]. De hecho, la identificación de la sociedad con el proyecto político de los insurgentes no se debía propiamente a éste – que era totalmente desconocido – como a la imagen carismática de Chávez." *Pastor & Dalmau (2000)*, p.96.

[18] Denne trekantsfigur vil af to grunde ikke være synlig i min analyse: for det første er den allerede velkendt; for det andet har den vist sig ikke at være videre fremtrædende i materialet. Imidlertid er den fortsat interessant alene derved, at den udgør en grundlæggende del af bevægelsens selvopfattelse. Særligt figuren Zamora vil i denne sammenhæng være et studie værd. En udmærket introduktion til bolivarianismens oprindelse og udvikling er: *Lopez Maya in: Caniche & Kulisheck (1998)*. Se ligeledes: *Gott (2000)*.

De ledende figurer i kupforsøgene blev i første omgang idømt lange fængselsstraffe, men opnåede i 1994 politisk amnesti – mod at de trak sig tilbage fra de væbnede styrker. Spørgsmålet blev hermed om den bolivarianske bevægelse ville søge nye veje for at realisere dens radikale projekt. Trods bevægelsens fortsatte popularitet vægrede Chávez og MBR-200 sig i første omgang mod at deltage i politik. Forud for valget i 1998 skiftede bevægelsen imidlertid standpunkt og etablerede platformen *Movimiento Quinta Republica* (MVR), der åbent undsagde det eksisterende system og plæderede for en ny forfatning. Den massive tilslutning til bevægelsen fik dens modstandere til flere gange at skifte kurs, hvilket imidlertid ikke kunne afværge et politisk jordskred.[19]

Hugo Chávez blev således i februar 1999 taget i ed som landets præsident. Herefter gik det stærkt med de politiske reformer: i april blev det vedtaget at nedsætte en forfatningsgivende forsamling, hvortil der var valg i juli; forsamlingen blev nedsat i august og allerede i december blev den nye "bolivarianske" forfatning vedtaget og kunne træde i kraft.[20] Samtidig gav en ændret produktions-politik udslag i stigende oliepriser, hvorved økonomien bedredes betragteligt (om end kortvarigt) og regeringens styrkeposition blev yderligere konsolideret. Det følgende år vandt MVR ved den såkaldte *relegitimering af magten* overvældende sejre i nationale, regionale og lokale valg.

De politiske reformer blev imidlertid ikke i samme takt fuldt op af økonomiske, hvorfor Venezuelas strukturelle problemer med fattigdom og arbejdsløshed forblev uløste – og endda forværredes med den internationale recession efter terrorangrebet 11. september 2001.[21] Det bolivarianske projekts radikale karakter bidrog samtidig til en polarisering af Venezuelas politiske liv mellem tilhængere og modstandere, hvorfor lockouts, demonstrationer, sammenstød, samt politisk betonet vold og undertiden terror efterhånden blev en del af dagens orden.[22] Denne udvikling nåede sin foreløbige kulmination ved kupforsøget i april 2002, der kortvarigt fortrængte Chávez fra magten.

Det mislykkede kupforsøg demonstrerede til manges overraskelse, at det bolivarianske projekt stadig nød betydelig opbakning i befolkningen og indenfor de væbnede styrker, der ligeledes var polariserede mellem tilhængere og modstandere af det bolivarianske projekt. Samtidig blev det evident, at regeringen efter en indledende ideologiske offensiv var blevet trængt i defensiven af en stadig mere velorganiseret opposition. Denne udvikling fik fornyet udtryk med en to måneder lang generalstrejke fra december 2002. Kampen stod særligt om kontrollen med olieindustrien. Her synes regeringen i første omgang at have gået styrket ud af konflikten. Prisen har imidlertid været høj og det står endnu uklart, hvilken side der er sluppet bedst fra denne styrkeprøve.

[19] MVR opnåede således 56,6% af stemmerne, hvilket imidlertid må ses i sammenhæng med en lav valgdeltagelse. Mens deltagelsen forud for 1980 konsekvent lå omkring 90%, nærmede den sig i slutningen af 1980'erne 80% og nåede i 1993 et historisk lavpunkt kun lige over 60 %, hvor den er forblevet siden. Denne udvikling afspejler systemets ringe legitimitet og er ikke siden blevet vendt.

[20] Den bolivarianske forfatning lagde umiddelbart op til et mere participatorisk demokrati, men indebar samtidig en styrkelse af præsidentembedet. Forfatningen synes således at rumme såvel progressive som autoritære elementer i et uklart forhold. Det er imidlertid endnu for tidligt at evaluere forfatningens funktion i praksis. Se eventuelt: *García-Guadilla in: Ellner & Hellinger (2003).*

[21] Den udbredte tendens til fattigdom er en central komponent i krisen: ved udgangen af 1996 var hele 86 procent af befolkningen berørt af fattigdom, heraf 65 procent af ekstrem fattigdom. Siden er situationen forværret yderligere. Mere end halvdelen af den erhvervsaktive befolkning er i dag beskæftiget i den uformelle sektor. Se herom: *Buxton in: Ellner & Hellinger (2003).*

[22] Et af de mere kuriøse eksempler på denne polarisering og radikalisering af Venezuelas politiske liv, er den rundsendelse af spraglet kvindeundertøj til 140 højtstående officerer indenfor de væbnede styrker, der fandt sted i foråret 2001. Manifestationen, der havde klare mandschauvinistiske undertoner, havde til formål at puste til utilfredsheden indenfor de væbnede styrker og fremprovokerede en militær intervention – en strategi, som i april 2002 bar frugt. Se herom: *Norden in: Ellner & Hellinger (2003).*

Analyse

Scenen er nu sat til det analytiske hovedafsnit. Analysen er struktureret i tre overordnede afsnit, der ligger i naturlig forlængelse af hinanden: først mytologien, dernæst historieopfattelsen og endelig samtidsopfattelsen. Disse analytiske afsnit vil være indrammet af indledende og afsluttende observationer af interesse for studiet af diskursen. Af hensyn til analysens stringens vil en række væsentlige diskussioner være henvist til noterne, som undertiden vil blive ganske omfattende. Analysen vil afsluttes med en syntetisk sammenskrivning af diskursens konstituerende elementer.

Indledende observationer

Særligt to observationer, som jeg har gjort mig under arbejdet med analysen, taler for at anskue og analysere bolivarianismen som diskurs. Den første er helt overordnet og angår diskursens karakter. Den anden er mere konkret og angår diskursens selvopfattelse. Da disse observationer ikke alene giver bestyrket legitimitet til opgavens teoretiske og metodiske valg, men også har værdi i forhold til det videre studie af bolivarianismen, skal de kort fremsættes nedenfor.

For det første er diskursen forbløffende konstant. Det analyserede materiale dækker optrædener i en række vidt forskellige sammenhænge – lige fra improviserede taler i undertiden meget pressede situationer (f.eks. i forbindelse med kupforsøget i april 2002) til aflæggelse af den årlige beretning foran Nationalforsamlingen. Hugo Chávez synes stort set ikke at tilpasse sig konteksten. Dette forhold taler meget stærkt for, at der er tale om en sammenhængende diskurs og ikke – hvilket måske kunne være en legitim indvending – en opportunistisk retorisk strategi.[23]

For det andet er diskursen overordentlig selvbevidst. Bolivarianismen anskuer netop sig selv som en ideologi, der udstikker rammerne for et sammenhængende og veldefineret politisk projekt.[24] Dette politiske projekt menes, hvilket klart vil fremgå af den kommende analyse, at være naturligt forankret i Venezuelas og Latinamerikas geografi og historie.[25] Dertil kommer, at der undertiden fremsættes metarefleksioner omkring ideologiens funktion i samfundets udvikling:

> "(...) se trata de que la ideología debe tener conexión con la realidad (...) una ideología debe tener fuerza motriz, una ideología debe ser capaz de emocionarnos, una ideología debe ser capaz incluso de hacernos morir por ella, sólo así se convierte en ideología transformadora, en ideología revolucionaria; ahora la idea es que (...) llevar esa ideología a lo concreto (...)" (22/03-03)

Disse forhold gør tilsammen, at det forekommer yderligere plausibelt at anskue og analysere bolivarianismen som en diskurs. Særligt den første observation er et afgørende argument imod en måske legitim indvending. Den anden observation åbner i en vis forstand mulighed for at anskue bolivarianismen som en *metadiskurs* – forstået som en diskurs, der selvbevidst forholder til sine muligheder for som ideologisk konstruktion at realisere en anderledes samfundsvision.

---

[23] En relevant teoretisk diskussion angår forholdet mellem *retorik* og *diskurs*. Nogle ville måske indvende at retorisk opportunisme kunne negere fundamentet under en diskursanalyse. Da analysen ikke angår diskursens sandhedsværdi (en diskussion, der i vidt omfang overflødiggøres af diskursanalysens teoretiske udgangspunkt), men udelukkende dens eksistens som sproglig og ideologisk konstruktion, er jeg imidlertid ikke umiddelbart tilbøjelig til at anerkende en sådan indvending.

[24] Bolivarianismen omtales eksempelvis som ideologi (ideologia), system (sistema), strømning (corriente) og filosofi (pensamiento). Disse betegnelser anvendes tilsyneladende helt synonymt – ofte findes flere af dem anvendt kort efter hinanden i samme tekst (f.eks. 15/02-03). Om ideologiens rolle hedder det: "la ideología bolivariana es la ideología de esta revolución." (15/02-03).

[25] Herom hedder det eksempelvis: "Nuestra ideología es autóctona. Nuestra ideología es criolla como la sabana. Nuestra ideología es producto de nuestra propia historia, de nuestro propio barro, de nuestras propias leyendas y de nuestros propios sueños." (10/01-03). Bolivarianismen antages i forlængelse heraf at have fundet og genoplivet en tabt latinamerikansk ur-ideologi: "Hemos rescatado nuestra propia ideología." (04/07-02). Logikken bag disse umiddelbart overraskende postulater vil fremgå af analysen.

Bolivarianismens mytologi

Et oplagt sted at starte den egentlige analyse er med bolivarianismens mytologi.[26] Diskursen synes nemlig at hvile på et mytisk fundament bestående af i hvert fald tre grundmyter: myten om *den paradisiske oprindelse*, myten om *den manifæste skæbne* og myten om *det evige forræderi*. Disse grundmyter varieres i det uendelige og synes derved at rumme selve essensen af den bolivarianske diskurs. I dette afsnit vil de blive søgt analyseret i deres mest rene og genkendelige form.

Den paradisiske oprindelse

Myten om *den paradisiske oprindelse* findes sjældent udtrykt eksplicit. Alligevel er det plausibelt at hævde, at den synes at være selve grundmyten i den bolivarianske diskurs. Myten knytter sig passende til Ciudad Bolívar (det tidligere Angostura, der var et arnested for uafhængigheden). Det er derfor ikke overraskende, at den mest eksplicit kommer til udtryk på netop dette sted. I en tale afholdt i forbindelse med årsdagen for Angostura-kongressen hedder det:

> "(…) este día bolivariano debajo de esta Luna llena aquí parados (…) sobre la roca más antigua de la tierra, porque esa es una de las características que tiene Ciudad Bolívar, es una ciudad construida sobre la roca más antigua de la tierra (…) y por otra parte está ubicada (…) en esta roca madre y aquí en la parte más angosta (…) del río padre, el río Orinoco (…)" (15/02-03)

Der sker her i fuldmånens skær en bemærkelsesværdig transformation af Ciudad Bolívar og det omkringliggende landskab. Klippen, der udgør fundamentet under byen (foruden provinsen og i en større forstand nationen) bliver til selve *urklippen* – den oprindelige *moderklippe,* der netop på dette sted befrugtes af *faderfloden*, den mægtige Río Orinoco.[27] På denne spektakulære måde bliver det bolivarianske projekt sat i forbindelse med en nærmest bibelsk oprindelsesmyte:

> "Fue aquí (…) donde Bolívar dio aquel memorable discurso (…) cuando se instaló el Congreso Constituyente que dio nacimiento a la Tercera República, que dio nacimiento a la Gran Colombia, (…) al proyecto unitario de Suramérica y del Caribe (…) aquí quedó la semilla sembrada en lo profundo de esta roca milenaria y aquí al frente de este portentoso río (…)" (15/02-03)

I kraft af denne mytiske oprindelse sker der ligeledes en transformation af bolivarianismens projekt. Projektet bliver så at sige forankret i geologien – undfanget som resultat af urkræfternes frugtbare møde over tusinder og atter tusinder af år. Samtidig får det en profetisk karakter med klare religiøse undertoner. Bolivarianismen kommer med denne paradisiske oprindelsesmyte til at repræsentere et løfte om et latinamerikansk Gudsrige – der i sidste ende er af universel karakter.[28]

[26] Dette begreb kunne med fordel nuanceres med brug af relevante teoretikere. På grund af opgavens begrænsede omfang vil en sådan nuancering imidlertid ikke finde sted. Jeg skal i stedet blot understrege, at jeg med betegnelsen "myte" forstår en grundlæggende fortælling med en almen og sagnagtig karakter, som antages at have gyldighed uafhængigt af tid og rum – og således bliver styrende for virkelighedsopfattelsen, herunder opfattelsen af historiske og samtidige begivenheder.

[27] Samme vandvej antages andetsteds i talen geografisk at forbinde Venezuela med Brasilien og Atlanten – hvilket også vil sige Caribien og Cuba (15/02-03). Floden forbinder altså på én og samme tid Venezuela med urkraften og med to strategisk allierede. Det er samtidig plausibelt at hævde, at denne iscenesættelse af Orinoco trækker på europæiske romantikeres forestillinger om floden som en åbning til kontinentets gådefulde indre, opstået i kølvandet på Alexander von Humboldts berømte opdagelsesrejse.

[28] Dette turde stå mere klart efterhånden som analysen skrider frem. Visionen får i øvrigt nærmere kosmisk end universel karakter, da Chávez indleder samme tale med megalomant at hævde: "Yo creo que hasta en la Luna hay gente bolivariana (…)" (15/02-03).

Den manifæste skæbne

I naturlig forlængelse af myten om *den paradisiske oprindelse* og det med denne myte forbundne løfte om frelse ligger en anden grundmyte, som jeg vil kalde myten om *den manifæste skæbne*. Denne myte har flere niveauer. På samme måde som Venezuela antages at være begunstiget af naturkræfterne med et geologisk forankret revolutionært projekt med universelle aspirationer, antages også Venezuelas befolkning at besidde iboende revolutionære egenskaber:

> "(...) desde siempre Caracas ha sido el epicentro, la cuna de revolucionarios, de revolucionarias, de revoluciones y de procesos de independencia." (13/04-03-A)

Denne egenskab søges forklaret genetisk:

> "Nosotros no somos ni europeos, nosotros no somos asiáticos, nosotros no somos ni americanos del Norte, nosotros somos, decía Bolívar, una mezcla entre África y la América India y nacimos nosotros una nueva raza, decía Bolívar, de luchadores." (13/04-03-A)

Venezuelas befolkning bliver i denne fortolkning et udvalgt folk, der i kraft af en særlig fordelagtig blanding af afrikanske og indianske gener har klare fortrin i forhold til at realisere det revolutionære projekt.[29] Dette privilegerede udgangspunkt indebærer et ansvar, som ikke bare angår befolkningen selv, men rækker ud over landets grænser og den øjeblikkelige historiske situation:

> "En el caso nuestro (...) está prohibida la derrota y está prohibida la muerte. Es obligatoria la vida y es obligatoria la victoria, porque de esta victoria depende el futuro (...) no sólo del pueblo venezolano, sino (...) la vida y la dignidad de los pueblos de este continente." (12/02-03-B)

Dette ansvar indebærer samtidig, at nederlag afskrives som en mulighed. Mere end en simpel pligt er det *obligatorisk* at sejre. Heraf afhænger selve livet. Et nederlag vil føre til død og trældom for Venezuelas og Latinamerikas befolkning. Da projektet er indlejret i geologien og forsvares af et folk, hvis fremmeste særpræg er dets krigeriske evner og revolutionære egenskaber, synes det imidlertid at have tiden på sin side. Der bliver dermed tale om en manifest skæbne.[30]

Det evige forræderi

En tredje grundmyte er myten om *det evige forræderi*. Udgangspunktet er en opfattelse af Venezuelas befolkning som historiens mest forrådte folk.[31] Myten manifesterer sig på et utal af måder og i et utal af sammenhænge. Grundformen knytter sig dog ikke overraskende til Bolívar:

> "Bolívar (...) fue traicionado (...) la oligarquía venezolana (...) le prohibieron volver a la madre patria. A Sucre (...) la oligarquía lo expulsó de Venezuela y le prohibieron regresar a su propia patria. La oligarquía venezolana (...) asesinó al sueño bolivariano, traicionaron a Bolívar y se adueñaron de las tierras y de todas las riquezas del país y (...) los pueblos de Venezuela comenzaron a vivir entonces peor que antes de la independencia (...)" (10/01-03)

[29] Herved bliver Venezuelas befolkning til et slags Amerikas svar på Israels Tolvte Stamme. Det er samtidig interessant, at der lægges vægt på de afrikanske og de amerikansk-indianske elementer, mens der eksplicit lægges afstand til Europa, Asien og Nordamerika. Et halvt årtusindes kontakt med Europa har trods alt afsat dybe spor i Venezuela – også hvad angår raceblandingen. Dette er imidlertid symptomatisk for diskursen, der synes konsekvent at negere værdien af fremmed indflydelse på latinamerikansk kultur.

[30] Denne udtrykkes undertiden helt eksplicit: "(...) triunfar, triunfar, triunfar, ese es nuestro destino, está escrito, que nadie lo dude." (13/04-03-A). Det er bemærkelsesværdigt, at den manifæste skæbne ved denne og andre lejligheder tillægges forøget betydning i kraft af at være nedskrevet. Der sigtes formentlig primært til forfatningen. Det er imidlertid relevant at bemærke, at denne sidestilles med andre store skrifter, hvorved udsagnet får videre implikationer. Dette forhold vil fremgå med større klarhed af en note nedenfor.

[31] Denne påstand ekspliciteres flere gange og i flere sammenhænge. Eksempelvis omtales det venezuelanske folk i en årsberetning til Nationalforsamlingen som "(...) el pueblo más traicionado en la historia de nuestra América." (17/01-03). Tilsvarende hedder det ved en anden lejlighed: "(...) el pueblo venezolano ha sido uno de los pueblos más traicionados de la historia (...)" (13/04-03-A).

Ifølge myten i denne form blev Bolívar forvist fra *moderlandet* – uddrevet fra det netop genvundne paradis. Den samme skæbne overgik Sucre.[32] I stedet for at føre den bolivarianske drøm ud i livet sætter oligarkiet sig på jorden og ressourcerne, mens befolkningens armod synes at negligere friheden og inkarnere en ny trældom. Myten om forræderiet mod Sucre og Bolívar synes på samme tid at afspejle en kristen grundmyte og varsle muligheden for nye forræderier:

> "(...) nuestro proceso revolucionario que apenas está comenzando (...) es una niña que tiene su Herode, que tiene sus Herodes, si, la quieren matar así como al niño aquél, al niño infinito, al niño padre, al niño hijo y al niño Espíritu Santo lo querían matar antes que creciera porque era una amenaza para los poderosos; igual esta niña también es una amenaza, si, para los explotadores, para los especuladores, para los insensatos, para los corruptos, para los antipatria es un amenaza para ellos; pero es por supuesto el camino de la redención de Venezuela." (30/04-03)

Herved sker på den ene side en transformation af Jesus til revolutionær og på den anden side en transformation af Sucre og Bolívar til messianske skikkelser på linie med Jesus. Det bolivarianske projekt kommer samtidig til at bære et løfte om frelse på linie med kristendommen. For at realisere dette løfte må man imidlertid vogte sig for det forræderiske oligarki, som på tværs af tid og rum menes systematisk at have bekæmpet alle progressive figurer og projekter.[33]

Bolivarianismens historieopfattelse

Bolivarianismens historieopfattelse beror på den grundantagelse, at den officielle historieskrivning systematisk er blevet "forfalsket" i overensstemmelse med oligarkiets interesser.[34] Som alternativ til denne "manipulation" har bolivarianismen derfor udviklet sin egen "ægte" fortolkning af historien. Nedenfor skal kort gøres rede for hovedtrækkene i denne historieopfattelse.

Den glorværdige indianske fortid

Efter den mytiske urtid følger i bolivarianismens historieopfattelse ikke overraskende en glorværdig indiansk fortid. Denne opfattelse er kendetegnet ved en samstilling af de mest emblematiske præcolumbianske højkulturer, som tages til indtægt for en svunden storhedstid. Således kommer perioden på én og samme tid til at repræsentere mindet om et tabt paradis og løftet om en ny stor latinamerikansk civilisation med kontinental udstrækning. I et længere uddrag hedder det:

> "(...) sobre este continente (...) vivió (...) la civilización aborigen a la que pertenecemos que se fue desarrollando desde el norte hasta el sur (...) La cultura maya quiché por ejemplo. Los Mayas que (...) crearon el calendario más perfecto que se conozca de la antigüedad, tomando como referencia el Dios Sol. Los Mayas que elaboraron el Popul Vox o libro de la comunidad, que vivían en comunidades, que no conocían la guerra. Los Aztecas (...) que hicieron las pirámides y las leyendas y al sur del continente los Incas que hicieron las ciudades sagradas (...)" (27/05-02)

[32] De to skæbner synes at være nært forbundne i bolivarianismens mytologi. Eksempelvis hedder det i en hyldest til Sucre: "Con la muerte de Sucre, Bolívar también termino de morir (...)" (15/01-03). Jævnfør allegorien til uddrivelsen af paradis er det i øvrigt næppe tilfældigt, at Chávez ved samme lejlighed taler om "la serpiente de la oligarquía histórica" (15/01-03).

[33] Chávez går endda så vidt som til at tale om "el odio histórico de los oligarcas" (10/01-03). Dette metafysiske had må antages at være den motiverende faktor bag oligarkiets forræderiske virksomhed, blandt hvis ofre man også finder: Tupac Amaru (f.eks. 13/04-03-A/B), José Inácio Abreu e Lima (f.eks. 25/4-03-B), Ezequiel Zamora (f.eks. 22/03-03), Karl Marx (22/03-03), Ernesto "Che" Guevara (f.eks. 13/04-03-A/B), Salvador Allende (f.eks. 13/04-03-A/B) og – noget overraskende – Robert Kennedy (02/01-02).

[34] Således hedder det i forbindelse med højtideligholdelsen af årsdagen for den folkelige-militære kampagne, der overraskende bragte Chávez tilbage til magten efter kupforsøget i april 2002: "(…) a nosotros cuando niños nos engañaron, la historia la falsificaron, la historia fue cercenada para defender los intereses de la oligarquía histórica dominante." (13/04-03-A).

Det er kendetegnende, at samhørigheden med denne glorværdige fortid understreges med den bevidste brug af en inklusiv bøjningsform (pertenecemos). Mayaerne præsenteres dernæst som en fredselskende kultur, hvis solgud synes at svare til den kristne Gud og hvis "urkommunistiske" samfund byggede på et fælles skrift, der synes at rumme såvel religiøse som politiske elementer.[35] Omvendt nedtones aztekernes og inkaernes ekspansive drift og de fremhæves i stedet andagtsfuldt for deres kulturelle manifestationer, der synes at rumme kimen til en ny storhedstid.

Den spanske erobring

I forlængelse af denne glorificering af den indianske fortid er det forventeligt, at bolivarianismen nærer en negativ opfattelse af den spanske erobring. Den spanske landkending i Amerika markerer i bolivarianismens optik ikke en opdagelse, men begyndelsen på en erobrings- og koloniserings-proces, der betyder afslutningen på den mest glorværdige periode i kontinentets historie:

> "(…) los conquistadores (…) con toda la ventaja que les daba el uso de las armas modernas para la época y el entrenamiento para usarlas y la organización militar (…) y conocimientos más avanzados que trajeron (…) del extremo Oriente (…) masacraron a nuestros pueblos aborígenes (…) le pasaron por encima a nuestras culturas aborígenes que eran milenarias, arrasaron con estas tierras y (…) con nuestras culturas aborígenes, eliminaron las costumbres y entre otras cosas desconocieron el idioma aborigen y nos impusieron este que hablamos." (27/05-02)

Det er symptomatisk, at der her lægges vægt på det militære element. Erobringen synes muliggjort i kraft af en overlegen militær teknologi og organisationsform, som erobrerne menes at have medbragt fra Den Fjerne Orient – hvorfor det medfører en unaturlig og urimelig skævhed, når den pludselig anvendes mod de fredselskende indianske kulturer.[36] Til dette fordelagtige materielle udgangspunkt føjer sig erobrernes skruppelløshed. Resultatet opfattes som en massakre i ordets videste forstand – en apokalyptisk destruktion af de oprindelige indianske kulturer.[37]

Den forrådte uafhængighed

I lyset af denne opfattelse af den spanske kolonisering som en lang middelalder efter en glorværdig indiansk fortid kommer uafhængigheden i bolivarianismens optik til at repræsentere håbet om en ny begyndelse. Dette håb er koncentreret om uafhængighedens helte, særligt naturligvis figuren Bolívar, hvis projekt bolivarianismen hævder at være arvtager til. Et spektakulært udtryk for det oprindelige bolivarianske projekt var dannelsen af storrepublikken Gran Colombia:

[35] Denne sidste observation er ingenlunde uvæsentlig. Fire skrifter fremhæves ofte i den bolivarianske diskurs: Mayernes Popol-Vuh, Bibelen, Uafhængighedserklæringen fra 1812 og Den Bolivarianske Forfatning fra 1999. Disse skrifter synes at sidestilles i legitimitet og betydning. Eksempelvis hedder det om forfatningen: "(...) es un libro para todos, es como el Popol-Vuh." (14/04-02). Ved samme lejlighed sidestilles forfatningen også med Bibelen (hvilket ligeledes sker 16/05-02). Det bliver på denne baggrund plausibelt at hævde, at de fire skrifter i den bolivarianske diskurs opfattes som tidsmæssigt forskudte udtryk for samme overordnede projekt.

[36] Denne situation er fuldt parallel med situationen i dag, hvor særligt mindre latinamerikanske lande i kraft af forskellen i militær teknologi er prisgivet en interventionistisk amerikansk udenrigspolitik. Dette forhold ekspliciteres ikke i diskursen (som kun sjældent rummer udsagn med direkte adresse til USA), men må alligevel antages at blive opfattet indenfor diskursens resonansrum. Det er i øvrigt interessant, at den destruktive teknologis angivelige oprindelse i Orienten fremhæves i bolivarianismens diskurs.

[37] Igen er det karakteristisk, at diskursen ikke synes at anerkende de vestlige bidrag (her det spanske sprog) som værende – på godt og ondt – væsentlige dele af den nuværende latinamerikanske kultur. Denne fornægtelse er særligt paradoksal set i lyset af, at ideologien kalder sig "criolla" (10/01-03) og har sit primære resonansrum i den hybride latinamerikanske kultur, der opstod netop som et resultat af den spanske erobring. Denne konsekvente negation af de vestlige bidrag kommer symbolsk til udtryk derved, at årsdagen for opdagelsen nu iscenesættes som "Día de la resistencia indígena y aborigen de los pueblos de este continente" (13/04-03-B).

> "El proyecto bolivariano de integración (...) iba infinitamente mucho más allá (...) [Bolívar] planteaba la conformación en Suramérica y (...) el Caribe (...) como epicentro (...) él hablaba de la Gran Colombia, la integración en una sola república de lo que hoy somos seis repúblicas latino-americanas. Y la integración (...) más allá de la Gran Colombia, de la Suramérica." (02/01-02)

Bolívars storpolitiske vision menes således at angå ikke bare de republikker, der udgjorde Gran Colombia, men hele Sydamerika.[38] Dette projekt rækker i sin natur tilbage mod den glorværdige fortid, hvor Latinamerikas indianske højkulturer angiveligt udgjorde en samlet, fredselskende og egalitær civilisation. Således bliver den opløste storrepublik i sidste ende udtryk for en stræben mod den oprindelige paradisiske tilstand – et billede på Bolívars forrådte drøm.

Uafhængigheden kommer hermed i bolivarianismens historieopfattelse til at repræsentere en periode, hvor forudsætningerne for at realisere *den manifæste skæbne* i høj grad var til stede. Som foregrebet i afsnittet om *det evige forræderi* bliver den bolivarianske drøm imidlertid i første omgang bragt til ende af et forræderisk oligarki, hvorfor stornationen forbliver en drøm og et nyt intermezzo med trældom og afhængighed tager sin begyndelse.

Det tabte århundrede

Dette intermezzo inkluderer i bolivarianismens historieopfattelse det sene nittende århundrede og hele det tyvende århundrede. Mens det sene nittende århundrede i en vis forstand anonymiseres i diskursen bliver kritikken af det tyvende århundrede imidlertid meget mere eksplicit:

> "(...) a pesar del incremento de la ciencia, de la técnica, del progreso (...) de la modernidad, de las luces y de las artes, este continente se empobreció más en el siglo XX. Cien años de empobrecimiento, cien años de soledad, para tomar a García Márquez." (02/01-02)

Til trods for fremskridt indenfor teknikken, videnskaben og kunsten menes det tyvende århundrede ikke at have bibragt Latinamerika nogen nævneværdig udvikling. Modernitetens velsignelser synes i det store hele at være gået regionen forbi. Det tyvende århundrede bliver således i bolivarianismens historieopfattelse ikke bare til *Hundrede års Ensomhed*, men ligefrem *Hundrede års Forarmelse*.[39]

Bolivarianismens samtidsopfattelse

Bolivarianismen synes, som det fremgår af analysen hidtil, at anskue historien som en cyklisk magtkamp mellem paradisiske og apokalyptiske strømninger, hvor de sidste flere gange har fået overtaget i kraft af det forræderiske oligarki. Samtidig synes det givet, at det gode i sidste ende må sejre over det onde. Disse grundfigurer afspejles også i bolivarianismens samtidsopfattelse, hvor en truende neoliberal apokalypse menes at stå overfor et løfte om tidernes og historiens genkomst.

[38] Der skelnes i den bolivarianske diskurs mellem *la patria chica* og *la patria grande* – et fædrelandsbegreb, der analytisk kan kategoriseres som *las dos patrias*: "(…) la patria chica nuestra es Venezuela, la patria grande nuestra es nuestra América, la América bolivariana, la América Latinocaribeña (...)" (22/03-03). Latinamerika og Caribien udgør således i bolivarianismens historieopfattelse én samlet *nation* – eller med en betegnelse fra nationalismeforskningen: ét forestillet fællesskab. Bolívar tages dog undertiden til indtægt for en endnu større vision: "(...) [Bolívar decía:] 'para nosotros la patria es la América y más allá, el mundo' (...)" (04/07-02).

[39] Brugen af Gabriel García Márquez er karakteristisk for diskursen. Der forekommer således en række referencer til *El General en su Laberinto*, der opfattes som en troværdig fremstilling af forræderiet mod Bolívar (f.eks. 13/04-03-A/B). Tilsvarende citeres Pablo Neruda flittigt for linien "Bolívar despierta cada cien años cuando despiertan los pueblos" (f.eks. 02/01-02), der med stor rimelighed kan kaldes emblematisk for diskursen. Både Márquez og Neruda har emblematisk status for den latinamerikanske venstrefløj.

Den truende apokalypse

Den historiske modstander inkarneres i bolivarianismens samtidsopfattelse af neoliberalismen, som opfattes som et undertrykkende økonomisk system, der er påtvunget Latinamerika af kræfter udefra (om end i samarbejde med det forræderiske oligarki) og tjener til at fastholde regionen i et uligeværdigt afhængighedsforhold, der indebærer trældom, fornedrelse og armod:

> "Dentro de esta perversa corriente que pretenden dominar al mundo y que llaman neoliberalismo, se contraria los más elementales principios del ser y de la existencia de los seres humanos, neoliberalismo que contraria los supremos mandatos de la Ley de Dios, neoliberalismo que ha llevado a la muerte y la miseria a los pueblos de este Continente." (05/07-02-A)

Neoliberalismen kommer i denne udlægning til at bære skylden for Latinamerikas sociale problemer, mens det vagt antydes at den dyrkes som en afgud.[40] Samtidig udlægges den som en pervers og ugudelig strømning, der stræber efter verdensherredømmet, er uforenelig med Guds Lov og endog anfægter selve livets grundlag. Dette skal – viser det sig blandt andet i en tale afholdt i forbindelse med højtideligholdelsen af årsdagen for uafhængigheden – tages helt bogstaveligt:

> "(...) el neoliberalismo (...) es el camino al infierno de los pueblos de este planeta (...) ese camino nos conduciría a guerras, a muertes, a destrucción hermanos contra hermanos y este mundo no pudo haber sido creado para eso, este mundo y toda su historia y la historia de las ideas y de los siglos no pudo haber creado y destinado a terminar en una maremágnum entre nosotros mismos, a que nos destruyamos entre nosotros mismos (...)." (05/07-02-A)

Neoliberalismen kommer hermed til at repræsentere en trussel, der angår alle verdens folk og truer med at bringe historien til ende: en apokalyptisk broderkrig, der på en gang synes at negere verdens skabelse, historien, ideerne og århundrederne (faktorer, der altså i overensstemmelse med myten om "den manifæste skæbne" antages at være på bolivarianismens side).

Tidernes genkomst

Over for denne apokalyptiske trussel står den bolivarianske vision, der som allerede bemærket har klare kristne konnotationer og i en række tilfælde ligefrem får karakter af et Gudsrige:

> "(...) el destino del mundo no puede ser el infierno, así lo dijo Cristo (...) El destino del mundo es el Reino de Dios (...) el Reino de Dios hecho aquí en realidad el reino de la igualdad, de la justicia, de la vida no de la muerte ese es el Reino de Dios que nosotros queremos." (04/07-02)

Men altså et Gudsrige på jorden, kendetegnet ved lighed og retfærdighed (hvilket også indebærer livets sejr over døden), svarende til det bolivarianske samfundsvision. Realiseringen af et sådant Gudsrige vil i sin natur repræsentere en tilbagevenden til den oprindelige paradisiske tilstand som den findes udtrykt i bolivarianismens mytologi og historieopfattelse. Det bolivarianske politiske projekt bliver således forbundet med et løfte om historiens og tidernes genkomst:

> "(...) es el retorno de la historia, es lo que estamos viendo, es el retorno de los tiempos el que tenemos al frente (...)" (09/04-03)

[40] Jeg tænker her på formuleringen "que *llaman* neoliberalismo" (min kursivering), der antyder noget okkult og fordækt. Denne læsning bliver plausibel set i lyset af, at neoliberalismen andetsteds omtales som "dogma fundamentalista" (08/03-03) og "falso ídolo contemporánea" (17/01-03). Markedets hånd omtales ved en lejlighed som "la mano del diablo" (18/1-03), hvorved den liberale grundmetafor får en helt ny betydning. Neoliberalismen antages endvidere med stor konsekvens at føre til Helvede (f.eks. 16/05-02).

Denne historiens og tidernes genkomst står i den bolivarianske diskurs i eksplicit modsætning til alle verserende teorier om historiens afslutning.[41] I stedet menes situationen i Venezuela at udgøre en *historisk krise* – et gramsciansk begreb, der indebærer voldsomme gnidninger i en historisk overgangssituation, hvor et samfundssystem er døende og et andet er ved at tage form:

> "(...) Gramsci (...) decía que una crisis es verdadera cuando (...) hay algo que está muriendo (...) y al mismo tiempo algo que está naciendo (...) y allí hay una crisis histórica; eso está ocurriendo en Venezuela y esa crisis comenzó hace más de veinte años en Venezuela (...) es una crisis profunda, estructural, de un tiempo, de una época, es una crisis epocal – y yo tengo la impresión de que el mundo está entrando en una crisis también epocal." (26/01-03)

Den med denne *historiske krise* forbundne *historiske proces* menes båret af folket, som har forvandlet sig til *historisk aktør* og derved grebet muligheden for at skabe historien, som andre så efterfølgende kan nedskrive.[42] Folket er imidlertid ikke bare folket. Folket menes nemlig i sidste ende at være ét med de væbnede styrker.[43] Og denne alliance mellem folkelige og militære kræfter opfattes som et af tidens gunstige tegn:

> "(...) hay que recordar que uno de los signos poderosos de este momento que vivimos es la unión entre lo civil y lo militar (...) entre el pueblo y los hombres de armas (...)" (15/02-03)

Den indebærer nemlig mulighed for at forsvare revolutionens resultater:

> "(...) la revolución nuestra a diferencia de la chilena, de los setenta, (...) la revolución bolivariana está armada para defender los logros, para defender su avance, para defenderse de las amenazas y de las conspiraciones." (13/04-03-B)

Modsat den chilenske revolution, der ved militærkuppet 11. september 1973 blev offer for en oligarkisk konspiration, menes den bolivarianske revolution således blandt andet i kraft af den gunstige timing og den folkelige-militære alliance at være i stand til at overvinde oligarkiets evige forræderi og sikre utopiens realisering. Om nødvendigt med våben i hånd.

Afsluttende observationer

Nærværende analyse prætenderer syntetisk at fremlæse en række konstituerende elementer i den bolivarianske diskurs. Selv en forholdsvis lang analyse som den nærværende kan imidlertid ikke yde diskursen fuld retfærdighed. Nogle elementer er i sagens natur blevet nedtonet for at sikre den størst mulige analytiske stringens. Det er særligt relevant at pege på i hvert fald fem temaer, som med fordel vil kunne forfølges yderligere i en analyse skåret over en anderledes læst.

For det første er der *nationalismen*. Det fremgår af nærværende analyse, at Venezuela indenfor den bolivarianske diskurs udgør en særligt privilegeret nation. Samtidig opererer man imidlertid med en større latinamerikansk nation. Den diskursive konstruktion af disse to forestillede fællesskaber kunne med fordel forfølges. Det samme kunne deres praktiske implikationer.

---

[41] Der alluderes ofte til Francis Fukuyamas berømte tese om historiens afslutning. Eksempelvis hedder det: "(...) cuando estaba cayendo el Muro de Berlín se levantaba (...) la tesis del pensamiento único globalizante, aquí en Caracas casi al mismo tiempo (...) se levantaba un pueblo (...)" (13/04-03-A). Berlinmurens fald sættes her i modsætning til *El Caracazo*, den civile opstand i februar 1989, der i den bolivarianske diskurs markerer begyndelsen på den nuværende "historiske proces" (proceso histórico).

[42] Det hedder således henholdvis "[El pueblo glorioso de Bolívar] se ha convertido en actor histórico que construye un nuevo camino." (14/04-02) og "Hagamos la historia nosotros, que otros las escriban, que otros la escriban en un mundo mejor, ya se escribirán las cosas." (04/02-03). Skriftligheden synes i det sidste udsagn at understrege følelsen af pligt overfor historien.

[43] Eksempelvis hedder det ved årsberetningen til Nationalforsamlingen om de væbnede styrker: "(...) no son otra cosa que el pueblo en uniforme (…)" (17/01-03). Denne retoriske sidestilling af folket og de væbnede styrker er et konstituerende træk ved diskursen.

For det andet er der *militarismen*. Denne kommer jeg kort ind på i analysens sidste afsnit. Da der imidlertid er tale om en overraskende revitalisering af en kendt strømning indenfor Latinamerikas væbnede styrker, kunne det militaristiske element i bolivarianismens diskurs fortjene at blive dissekeret yderligere. Dette gælder ikke mindst den bolivarianske militærdoktrin.[44]

For det tredje er der *kønsaspektet*. Bolivarianismen gør et stort nummer ud af at appellere til kvinder, der antages gennem historien at have spillet en fremtrædende rolle i forbindelse med alle progressive projekter.[45] Det bolivarianske projekt har således også sine heltinder.[46] Ved en enkelt lejlighed omtales revolutionen endda som kvinde. Gennemgående synes diskursen at afspejle en anerkendelse af kvinders lige rettigheder og muligheder i det revolutionære projekt.

For det fjerde er der *populismen*. Hugo Chávez bliver ofte og ikke uden grund opfattet som en populist. Dette indebærer blandt andet en særlig relation mellem ham og folket, en slags gensidigt tillids- og afhængighedsforhold, som ved flere lejligheder får interessante udtryk i diskursen.[47]

For det femte er der *mysticismen*. Dette tema er ingenlunde så oplagt som de fire forrige. Jeg har imidlertid under mit arbejde bemærket en række mystiske, kultiske og religiøse elementer, der til sammen danner et overraskende mønster: folket menes at besidde udødelighed og være ét med Gud; helteskikkelser og idéer menes at kunne smelte sammen med folket og geografien og dermed blive evige; den populistiske leder menes med en metafysisk omfavnelse at kunne forene sig med folket; og revolutionen menes at besidde rensende egenskaber på linie med vand.

Disse fem temaer er hver for sig så væsentlige og interessante, at de kunne fortjene en særskilt analyse. Dertil kommer muligheden for at forfølge hvordan diskursens grundfigurer betinger opfattelsen af *konkrete* begivenheder. Der er således endnu stof til mangen et akademisk projekt i den bolivarianske diskurs. At udstikke rammerne for sådanne projekter kræver imidlertid et forhåndskendskab til diskursens konstituerende elementer. Dette er opgavens primære bidrag.

Opsamling

Den bolivarianske diskurs bygger på en række grundmyter, der reproduceres i bolivarianismens historie- og samtidsopfattelse. Tre grundmyter er identificeret i analysen: myten om *den paradisiske oprindelse*, myten om *den manifæste skæbne* og myten om *det evige forræderi*.

Disse myter indebærer for det første, at Venezuela udgør selve den *oprindelige* nation; for det andet, at Venezuela fra Skabelsens side er blevet forsynet med et geografisk indlejret revolutionært projekt; for det tredje, at Venezuelas befolkning *per se* besidder særlige krigeriske og revolutionære egenskaber, der antages at kunne forklares genetisk; for det fjerde, at det revolutionære projekt nødvendigvis må realiseres; og for det femte, at dette hidtil er blevet forhindret af et forræderisk oligarki, der uafhængigt af tid og rum har modarbejdet alle progressive projekter og figurer.

---

[44] En "progressiv" strømning indenfor Latinamerikas væbnede styrker har historisk manifesteret sig i revolutionært-nationalistiske militærregeringer i Peru (1968-1975), Bolivia (1968-1969), Panama (1968-1981) og Ecuador (1972-1976). Det er oplagt at opfatte bolivarianismen i denne sammenhæng. For en introduktion til militærets rolle i latinamerikansk politik se: *Rouquie (1994)*.

[45] I en tale afholdt til en forsamling af kvindelige sympatisører med revolutionen hedder det således: "(...) la revolución no es un proceso exclusivo de los hombres (...) cada vez que hay un proceso revolucionario ahí aparecen cumpliendo papel fundamental las mujeres revolucionarias (…)" (08/03-03). På trods af oprindelsessituationen er uddraget repræsentativt for diskursen som helhed.

[46] Af gode grunde er hovedparten af helteskikkelserne i bolivarianismens panteon mænd. Det er imidlertid signifikant at en enkelt kvindelig helteskikkelse spiller en fremtrædende rolle. Manuela Sáenz, som antages at have reddet Bolívar fra et oligarkisk attentat, omtales som "la libertadora del libertador" (f.eks. 25/04-03), hvorved hun knyttes direkte til bolivarianismens oprindelige projekt.

[47] Dette gensidige tillids- og afhængighedsforhold kan teoretiseres som et *karismatisk bånd*. Se herom: *Conniff (1999)*.

Myten om *den paradisiske oprindelse* manifesterer sig i historieopfattelsen ved en dyrkelse af en glorværdig indiansk fortid, hvor de præcolumbianske højkulturer tages til indtægt for en samlet fredselskende og egalitær latinamerikansk civilisation. Denne oprindelige civilisation blev udslettet af de militært overlegne (men kulturelt underlegne) spaniere, hvorved en mørk middelalder tog sin begyndelse. Kimen til en ny storhedsperiode har imidlertid overvintret i fortidens monumenter og legender. Uafhængigheden og dannelsen af Bolívars storrepublik varslede et morgengry, men i kraft af det forræderiske oligarki blev det spirende bolivarianske projekt i første omgang bragt til fald. Det sene nittende og det tyvende århundrede bliver således er nyt langt mellemspil.

Myten om *den manifæste skæbne* indebærer imidlertid at det revolutionære projekt i en vis forstand er selvindfriende, hvilket afspejles i bolivarianismens samtidsopfattelse. Venezuela menes at opleve en *historisk krise*, der indvarsler det neoliberale systems globale fallit. Tiden er således inde til at realisere det bolivarianske projekt, som menes at indebære en historiens og tidernes genkomst – en tilbagevenden til den oprindelige paradisiske tilstand, som udtrykt i bolivarianismens mytologi og historieopfattelse. For dette udkomme taler yderligere to gunstige omstændigheder. Dels at folket har forvandlet sig til *historisk aktør*. Dels at folket har allieret sig med de væbnede styrker, hvorved det forræderiske oligarki om nødvendigt kan overvindes med magt.

Den Bolivarianske Revolution bliver således udtryk for et projekt, hvis legitimitet er ubestrideligt, da det kan føres tilbage til selve Skabelsen. Det revolutionære aspekt består deri, at den oprindelige latinamerikanske civilisation menes på skift at være blevet invaderet og forrådt, hvorfor det nu kræver omkalfatrende forandringer at genoprette den paradisiske tilstand, der herskede forud for erobringen. Venezuelas befolkning bliver hermed et slags Amerikas svar på Israels Tolvte Stamme, udvalgt fra Skabelsen til at afværge Apokalypsen og realisere et universelt Gudsrige, men først underkastet talrige prøvelser, herunder et længerevarende Babylonsk Fangenskab.[48]

Den bolivarianske diskurs er således gennemsyret af kristne grundfortællinger og metaforer. Simón Bolívar antages at være den direkte arvtager til det oprindelige kristne projekt, hvorved der går en lige linie fra Jesus over Bolívar til Hugo Chávez og den nuværende *historiske proces* i Venezuela. Dette kristne fundament bliver umiddelbart paradoksalt set i lyset af, at bolivarianismen konsekvent synes at negere værdien af vestlige bidrag til latinamerikansk kultur. Dette paradoks kan imidlertid forklares derved, at kristendommen antages at have været en integreret del af den oprindelige latinamerikanske civilisation – der hermed bliver eksponent for selve *urkristendommen*.

Sammenfattende må den bolivarianske diskurs opfattes som udtryk for en radikal politisk ideologi med klare messianske og religiøse undertoner. Ideologien er eksplicit revolutionær. Det handler om at gennemføre omkalfatrende forandringer for at afværge den truende apokalypse, der er knyttet til neoliberalismens globale hegemoni. Når den hermed forbundne *historiske krise* i første omgang har vist sig i Venezuela, hænger det sammen med den avantgardistiske rolle, der er forbundet med landets særlige oprindelse og tidligere har fundet udtryk i forbindelse med uafhængigheden. Der påhviler derfor landets befolkning et *historisk ansvar* – af det afhænger fremtiden og endda selve livet, i første omgang for Venezuela og Latinamerika, men i det større perspektiv for verden som helhed. Diskursen levner derfor ikke meget plads til dialog og pragmatisme.

[48] Denne reference til Israels Tolvte Stamme og Det Babylonske Fangenskab er resultatet af egne overvejelser baseret på oplagte paralleller mellem bolivarianismen og den jamaicanske Rastafari-ideologi, hvori disse gammeltestamentlige fortællinger finder mere eksplicit anvendelse. Caribien opfattes indenfor den bolivarianske diskurs som en integreret del af den oprindelige latinamerikanske civilisation. Både af geografiske og kulturelle grunde er det overvejende usandsynligt, at der ikke har fundet påvirkning sted.

Afslutning

Nærværende opgaves primære ambition har været at bidrage med en analyse af de konstituerende træk ved den bolivarianske diskurs. Denne ambition er søgt indfriet med udgangspunkt i et større kildemateriale. Kildematerialet har vist sig at være overordentligt velegnet i forhold til opgavens projekt og et sammenhængende billede er tegnet af den bolivarianske diskurs som udtryk for et radikalt politisk projekt med klare messianske undertoner. Samtidig har opgaven kunnet pege på en række aspekter af den bolivarianske diskurs, der fortjener at blive yderligere belyst.

Udgangspunktet i den diskursanalytiske metateori indebærer, at den bolivarianske ideologi tages til indtægt for en virkelighedsopfattelse, der i konkurrence med andre virkelighedsopfattelser forsøger at udøve indvirkning på den materielle virkelighed i Venezuela. At den bolivarianske bevægelse nærer sådanne aspirationer er evident. Spørgsmålet er i hvilket omfang det vil lykkes bevægelsen at omsætte ord til handling og dermed indfri sin revolutionære dagsorden.

Bolivarianismens umiddelbare succes må ses i sammenhæng med en længerevarende konjunkturel og politisk krise, der har udstillet de svagheder, der er forbundet med det politiske system, der har eksisteret i Venezuela siden 1958. Den neoliberale reformpakke i 1989 blev dråben for det flertal af befolkningen, der ikke havde fået del i 1970'ernes velstand, men i stedet døjede med følgerne af arbejdsløshed og fattigdom. For mange repræsenterede kupforsøget i 1992 derfor et håb om forandring – et håb som primært blev knyttet til den karismatiske skikkelse Hugo Chávez.[49]

Samme radikalisme som oprindeligt var bolivarianismens primære styrke i forhold til dens politiske konkurrenter har imidlertid vendt sig mod bevægelsen. Trods en indledende ideologisk offensiv og en række markante politiske sejre, herunder vedtagelsen af den bolivarianske forfatning i 1999, har bevægelsen ikke formået at skabe øget konsensus omkring sit politiske projekt. Tværtimod har den indskrænket sit politiske råderum og sat vigtige politiske alliancer over styr, efterhånden som den er blevet fastlåst i en stadig mere uforsonlig konfrontation med dens politiske modstandere.

I lyset af denne opkørte politiske situation er det vanskeligt at afgøre, hvorvidt bolivarianismen på længere sigt vil vise sig at være et levedygtigt politisk projekt. Med mindre bolivarianismen skulle vælge at satse på en autoritær løsning, afhænger ideologiens fremtid imidlertid af dens evne til at skabe parlamentarisk konsensus omkring sit projekt og derigennem opnå varige forbedringer på især det økonomiske område. Bevægelsens radikale diskurs taget i betragtning forekommer det dog umiddelbart usandsynligt, at den vil satse på parlamentarisk konsensuspolitik.

I første omgang afhænger det bolivarianske projekts videre skæbne imidlertid af den afstemning, der efter al sandsynlighed vil finde sted i slutningen af august.[50] Hvis det lykkes opposition at mønstre et komfortabelt flertal ved denne lejlighed, kan Hugo Chávez meget vel vise sig – med en metafor, der ikke vil være fremmed for den bolivarianske bevægelse – at have pløjet havet.

[49] Denne udvikling udstiller samtidig, hvordan konjunkturerne og det internationale politiske klima har skabt nyt rum for radikal populisme i Latinamerika. Denne tendens har ligeledes har manifesteret sig i Ecuador, hvor en alliance mellem højtstående militærpersoner og repræsentanter for de indfødte folks paraplyorganisation (CONAIE) i januar 2000 forsøgte et militærkup. Lucio Gutiérrez, en oberst der spillede en fremtrædende rolle i denne forbindelse, er siden blevet valgt til Ecuadors præsident.

[50] I henhold til den nye forfatning kan indkaldes til en prøvende folkeafstemning (referendo revocatorio), hvis der efter halvdelen af embedsperioden er utilfredshed med en folkevalgt politiker – og en række formelle krav i øvrigt er opfyldt. Oppositionen og regeringen synes at have nået til enighed om at indkalde til en sådan afstemning, der dog tidligst kan finde sted d. 18. august i år. Hugo Chávez kan således meget vel blive den første politiker, der afsættes efter denne paragraf i den bolivarianske forfatning.

Litteratur og kilder

Nedenstående er en liste over litteratur og kilder, som har fundet anvendelse i forbindelse med nærværende projekt. For at facilitere yderligere research er også medtaget materiale, der ikke er citeret i opgaven. Referencer til internettet er gengivet som de tog sig ud i marts 2003. Hvor det er muligt, er anvist såkaldt "dybe links" direkte til det pågældende materiale.

Baggrundslitteratur

Angell, Alan (1994): "The Left in Lartin American Politics since c. 1920" in: Bethell, Leslie (ed.): *Cambridge History of Latin America, volume VI: Latin America since 1930: Economy, Society and Politics, Part 2: Politics and Society*; Cambridge University Press, Cambridge: 1994

Conniff, Michael L. (ed.) (1999): *Populism in Latin America*, University of Alabama Press, Tuscaloosa [Alabama] & London: 1999

Ewell, Judith (1991): "Venezuela since 1930" in: Bethell, Leslie (ed.): *Cambridge History of Latin America, volume VII: Latin America since 1930: Spanish South America*; Cambridge University Press, Cambridge: 1991

Rouquie, Alain (1994): "The military in Latin American Politics since 1930" in: Bethell, Leslie (ed.): *Cambridge History of Latin America, volume VI: Latin America since 1930: Economy, Society and Politics, Part 2: Politics and Society*; Cambridge University Press, Cambridge: 1994

Thomsen, Jens Peter Frølund (1997): *Moderne Politikbegreber: Introduktion til systemanalyse, marxisme og diskursanalyse*; Forlaget Systime, Gylling: 1997

Akademiske artikler og analyser

Aumaitre, José Vicente Carrasquero (2002): "¿Venezuela: Democracia en Crisis?" in: *Europa & América Latina* [Fundación Konrad Adenauer, Rio de janeiro], #9, Diciembre 2002

Cameron, Maxwell A. & Major, Flavie (2001): "Venezuela's Hugo Chávez: Saviour or Threat to Democracy?" in: *Latin American Research Review*, Vol.36, #3, 2001, pp. 255-266

Crisp, Brian F. (1998): "Lessons from Economic Reform in the Venezuelan Democracy" in: *Latin American Research Review*, vol. 33, #1, 1998, pp.7-39

Crisp, Brian F. & Levine, Daniel H. (1998): "Democatizing the Democacy? Crisis and Reform in Venezuela" in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 40, #2, Summer 1998, pp.27-61

Crisp, Brian F. & Levine, Daniel H. (1999): "Venezuela: The Character, Crisis, and Possible Future of Democacy" in: *World affairs*, Vol. 161, #3, Winter 1999, pp.123-165

Ellner, Steve (1997): "Recent Venezuelan Political Studies: A Return to Third World Realities" in: *Latin American Research Review*, vol. 32, #2, 1997, pp.201-218

Norden, Deborah L. (1998): "Democracy and the Military in Venezuela: From Subordination to Insurrection" in: *Latin American Research Review*, vol. 33, #2, 1998, pp.143-165

Maington, Thais (2002): "Venezuela: ¿Sentencia del Desastre?" in: *Nueva Sociedad* [Caracas], #179, Mayo-Junio 2002, pp.15-24

Maya, Margarita López (2002): "Venezuela: El Paro Cívico del 10 de Diciembre" in: *Nueva Sociedad* [Caracas], #177, Enero-Febrero 2002, pp.8-12

Romero, Aníbal (1997): "Rearranging the Deck Chairs on the Titanic: The Agony of Democracy in Venezuela" in: *Latin American Research Review*, vol. 32, #1, 1997, pp.7-36

Trinkun, Harold A. (1999): "The Crisis in Venezuelan Civil-Military Relations: From Punto Fijo to the Fifth Republic" in: *Latin American Research Review*, Vol. 37, #1, 1999, pp.41-76

Zubillaga, Verónica (2002): "Venezuela: Contra el Esencialismo Político" in: *Nueva Sociedad* [Caracas], #179, Mayo-Junio 2002, pp.25-31

Emnespecifik litteratur: værker, antologier og debatbøger

Aznárez, Carlos (2000): *Los Sueños de Bolívar en la Venezuela de Hoy*; Txalaparta, Tafalla [Navarroa]: 2000

Blanco, Carlos (2002): *Revolución y Desilusión: La Venezuela de Hugo Chávez*; Libros de la Catarata, Madrid: 2002

Caballero, Manuel (2000): *La Gestación de Hugo Chávez: 40 Años de Luces y Sombras en la emocracia Venezolana*; Libros de la Catarata, Madrid: 2000

Caniche, Damaris & Kulisheck, Michael R. (eds.) (1998): *Reinventing Legitimacy: Democracy and Political Change in Venezuela*, Greenwood Press, Westport [Connecticut] & London: 1998

Coppedge, Michael (1994): *Strong Parties and Lame Ducks: Presidential Partyarchy and Factionalism in Venezuela*; Stanford University Press, Stanford [California]: 1994

Dieterich, Heinz (2001): *La Cuarta Vía al Poder: Venezuela, Colombia, Ecuador*; Colección Otras Voces, Libros Solidarios, Argitaletxe HIRU S.L.: Hondarribia (Guipúzcoa): 2001

Ellner, Steve & Hellinger, Daniel (eds.) (2003): *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization & Conflict*; Lynne Rienner Publishers, Boulder [Colorado] & London: 2003

Gott, Richard (2000): *In the Shadow of the Liberator: Hugo Chávez and the Transformation of Venezuela*; Verso, London & New York: 2000 (2001)

McCoy, Jennifer et al (eds.) (1995): *Venezuelan Democracy under Stress*; North-South Center, University of Miami; Lynne Rienner Publishers, Boulder [Colorado] & London: 1995

Pastor, Roberto Viciano & Dalmau, Rubén Martínez (2001): *Cambio Político y Proceso Constituyente en Venezuela (1998-2000)*; Tirant lo Blanch, Valencia: 2001

Petkoff, Teodoro (2002): *Hugo Chávez, Tal Cual*; Libros de la Catarata, Madrid: 2002

Rollón, Marisa Ramos (ed.) (2002): *Venezuela: Rupturas y Continuidades del Sistema Político (1999-2001)*; Ediciones Universidad de Salamanca: Salamanca 2002

Primære kilder anvendt i diskursanalysen

Som beskrevet i opgaven er diskursanalysen baseret på et udvalg af materiale fra Chávez-regeringens officielle hjemmeside: http://www.venezuela.gov.ve. Da indholdet af denne hjemmeside må formodes at forandre sig i forbindelse med et eventuelt regeringsskifte i Venezuela, har jeg sikret mig en elektronisk kopi af siden, som den tog sig ud medio maj 2003. Kopien er for alle tilfældes skyld vedlagt opgaven som bilag – andre interesserede vil kunne erhverve den fra undertegnede. Den kræver en browser for at virke og aktiveres ved at dobbeltklikke på index-filen. Kilderne findes under punktet "Alocuciones Presidenciales". Søgefunktionen er desværre inaktiv.

02/01-02: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Rueda de prensa desde la Embajada de Venezuela en Brasil con motivo de su viaje a la Toma de Posesión del Presidente Lula", pressemøde afholdt i forbindelse med deltagelsen ved Luiz Inácio Lula da Silvas edsaflæggelse som præsident i Brasilien, Brasilia, 2/1-2002

02/03-02: "Saludo del Presidente de la República, señor Hugo Chávez Frías, a los Comandantes y Tripulaciones de los países reunidos para las maniobras militares UNITAS", tale til deltagende besætninger og officerer ved international flådeøvelse, Curaçao, 2/3-2002

11/04-02: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Alocución por la crisis del país", tale til nationen forud for kupforsøget i april 2002, Caracas, 11/4-2002

14/04-02: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Alocución a la nación al retornar al poder", tale til nationen efter kupforsøget i april 2002, Caracas, 14/4-2002

16/05-02: "Conferencia del Presidente de la República Bolivariana de Venezuela, Hugo Chávez Frías, desde la Escuela Diplomática, Madrid, España: Visión Estratégica de Venezuela", 16/5-2002

27/05-02: "Creación Consejo Nacional de Educación", tale afholdt i forbindelse med den officielle anerkendelse af indfødte folks sprog og kultur i uddannelsessystemet, Caracas, 27/5-2002

04/07-02: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Coloquio de Caracas: '¿Qué es la soberanía hoy?'; Teatro Municipal de Caracas", Caracas, 4/7-2002

05/07-02-A: "Palabras del ciudadano Presidente de la Republica Bolivariana de Venezuela, señor Hugo Chávez Frías, con motivo de la Ceremonia de Apertura del Arca donde está guardada el Acta de la Independencia; desde el Salón Elíptico del Palacio Federal Legislativo", tale til nationen i forbindelse med højtideligholdelsen af årsdagen for uafhængigheden, Caracas, 5/7-2002

05/07-02-B: "Palabras del ciudadano Presidente de la Republica Bolivariana de Venezuela, señor Hugo Chávez Frías, en la culminación del Desfile Militar Conjunto", Caracas, 5/7-2002

25/07-02: "Celebración del 219 aniversario natalicio del Libertador desde el Panteón Nacional", tale afholdt i forbindelse med højtideligholdelsen af årsdagen for Simón Bolívars fødsel, Caracas, 25/7-2002

29/07-02: "Palabras del Presidente de la República Bolivariana de Venezuela, Hugo Chávez Frías, en la Fiesta de las Tradiciones Venezolanas en la Avenida Bolívar", Caracas, 29/7-2002

30/07-02: "Acto con motivo de la Inauguración del Centro Integral de Danzas & Escuela Bolivariana: Armando Zuloaga Blanco", tale ved indvielsen af "bolivariansk" danseskole, 30/7-2002

06/08-02: "Aeropuerto Internacional El Alto, 6 Agosto 2002: Declaraciones del Presidente de la República Hugo Chávez Frías a su llegada a la Ciudad de La Paz con motivo de la toma de posesión del Presidente electo de Bolivia Gonzalo Sánchez de Lozada", La Paz, 6/8-2002

23/08-02: "Reconocimiento a deportistas de los Juegos Suramericanos", Caracas, 23/8-2002

04/09-02: "Intervención del Presidente Chávez en la Quinta Plenaria de la II Cumbre Mundial sobre Desarrollo Sustentable", tale ved Verdenstopmødet for Bæredygtig Udvikling, Johannesburg, 4/9-2002

13/09-02: "Palabras del Ciudadano Presidente de la República Bolivariana de Venezuela, Hugo Chávez Frías, en la 57. Asamblea de la ONU", tale til FN-forsamlingen, New York, 13/9-2002

24/12-02: "Mensaje navideño del presidente Constitucional de la República [Bolivariana] de Venezuela, Hugo Chávez Frías", kort julehilsen til nationen, Caracas, 24/12-2002

10/01-03: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Alocución con motivo del aniversario de la muerte de Zamora", tale til nationen i forbindelse med højtideligholdelsen af årsdagen for Ezequiel Zamoras død, San Carlos de Cojedes, 10/1-2003

15/01-03: "Alocución del Presidente desde la República de Ecuador", tale holdt i forbindelse med indsværgelsen af Lucio Gutiérrez som Ecuadors præsident, Quito, 15/1-2003

17/01-03: "Mensaje Anual del Presidente de la República Bolivariana Hugo Chávez Frías ante la Asamblea Nacional", præsidentens årlige beretning til Nationalforsamlingen, Caracas, 17/1-2003

18/01-03: "Encuentro con deportistas Bolivarianos en apoyo al Presidente y la Democracia", 18/1-2003

26/01-03-A: "Rueda de prensa: Desde Porto Alegre, Brasil, con los corresponsales extranjeros en el contexto del Foro Social Mundial", pressemøde afholdt i forbindelse med deltagelsen ved Det Sociale Verdenstopmøde i Porto Alegre, 26/1-2003

26/01-03-B: "Palabras del Ciudadano Presidente de la República Bolivariana de Venezuela Hugo Chávez Frías con motivo del encuentro de solidaridad con la Revolución Bolivariana, en el marco del Foro Social Mundial, desde Porto Alegre, Brasil", tale ved Det Sociale Verdenstopmøde i Porto Alegre, 26/1-2003

04/02-03: "4F – Día de la Dignidad [y de la] Unidad cívico-militar – garantía de victoria; desde el Poliedro de Caracas", tale til forsamlet menneskemængde i forbindelse med højtideligholdelsen af elleveårsdagen for det første kupforsøg mod Carlos Andrés Pérez, 4/2-1992 [4F], Caracas, 4/2-2003

12/02-03-A: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: 189 aniversario de la Batalla de La Victoria [desde La Victoria en el estado de Aragua]", tale til nationen i forbindelse med højtideligholdelsen af historisk slag og ungdommens dag, La Victoria, Aragua, 12/2-2003

12/02-03-B: "Palabras del Ciudadano Presidente Constitucional de la República Bolivariana de Venezuela, Hugo Chávez Frías, desde el Instituto Universitario de Tecnología de La Victoria, Estado Aragua, en asamblea de jóvenes y con motivo de los actos conmemorativos del 189 aniversario de La Batalla de La Victoria y [el] Día de la Juventud", La Victoria, Aragua, 12/2-2003

15/02-03: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Aniversario del Congreso de Angostura", tale til forsamlet menneskemængde i forbindelse med højtideligholdelsen af årsdagen for Angostura-kongressen, Ciudad Bolívar, Guayana, 15/2-2003

27/02-03: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Celebración 4° aniversario del Plan Bolívar 2000", tale til forsamling af militærpersoner i forbindelse med højtideligholdelsen af fireårsdagen for implementeringen af Plan Bolívar 2000, Caracas, 27/2-2003

05/03-03: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Concentración popular desde Punto Fijo, Estado Falcón", tale til forsamlet menneskemængde, Falcón, 5/3-2003

08/03-03: "Palabras del Señor Presidente de la República Bolivariana de Venezuela, Señor Hugo Chávez Frías, en el acto con motivo de la Día [Internacional] de la Mujer en el evento 'Las Mujeres Bolivarianas defienden su Constitución y su Revolución'", Caracas, 8/3-2003

22/03-03: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Encuentro 'Pensar la Revolución'", tale i forbindelse med konference om den bolivarianske revolution, Caracas, 22/3-2003

09/04-03: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Clausura del Primer Festival Juvenil de Amistad y Solidaridad entre Cuba y Venezuela", Caracas, 9/4-2003

13/04-03-A: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Gran concentración 'Día del Pueblo Heroico'", tale i forbindelse med højtideligholdelsen af årsdagen for den kampagne, der hjalp Chávez tilbage til magten efter kupforsøget i april 2002, Caracas, 13/4-2003

13/04-03-B: "Palabras del Presidente Hugo Chávez Frías en el acto de clausura del Encuentro Mundial de Solidaridad con la Revolución Bolivariana en el Teatro Teresa Carreño", Caracas, 13/4-2003

22/04-03: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Alocución en el Primer Congreso Constituyente Ideológico Nacional (Podemos); El Poliedro de Caracas", 22/4-2003

25/04-03-A: "Reunión de Trabajo entre el Presidente de la República Bolivariana de Venequela, Hugo Chávez Frías, y el Presidente de la República Federativa de Brasil, Luiz Inácio Lula da Silva", 25/4-2003

25/04-03-B: "[Hugo Chávez Frías & Luiz Inácio Lula da Silva]: Develación del monumento en honor a José Ignacio Abreu de Lima", indvielse af monument til brasiliansk frihedshelt, Pernambuco, 25/4-2003

30/04-03: "Hugo Chávez Frías, Presidente de la República Bolivariana de Venezuela: Condecoraciones en el marco de la celebración del Día Internacional del Trabajador", Caracas, 30/4-2003

Andet kildemateriale

"Constitución de la República de Venezuela, 1961 con las reformas de 1983"
http://www.georgetown.edu/pdba/constitutions/venezuela/ven1961.html

"Constitución de la República Bolivariana de Venezuela, 1999"
http://www.georgetown.edu/pdba/constitutions/venezuela/ven1999.html

La Coordinadora Democrática de Venezuela: "Declaración de Principios para la lucha democrática del pueblo venezolano" & "Convocamos al Pueblo a Referendo Revocatorio: una salida constitucional para reconstruir a Venezuela" [Politisk grundlag og strategipapirer for organisationen], 28/3-2002, http://www.eluniversal.com/deinteres/coordinadorademocrática.shtml

"Acuerdo de la Mesa de Negociación", foreløbig aftale fordelt på 22 punkter mellem regeringen og oppositionen (repræsenteret af la Coordinadora Democrática) efter mere end tre måneders rundbords-forhandlinger, 9/5-2002, http://www.cadenaglobal.com/masterespeciales.asp?pgm=especial59

"Hugo Chávez Frías [y el Movimiento Quinta República]; Programa de Gobierno; Presentando en el Hotel Caracas Hilton el 22 de mayo de 2000", det officielle politiske grundlag for den nuværende fase af den bolivarianske revolution, http://www.analitica.com/bitbiblioteca/hchavez/default.asp

Udvalgte ressourcer på internettet

Dagbladet El Universal: http://www.eluniversal.com
Dagbladet El Nacional: http://www.elnacional.com
Dagbladet El Mundo: http://www.elmundo.ve
TV-stationen GloboVision: http://www.globovision.com
TV-stationen VeneVision: http://www.venevision.com
TV-stationen TeleVen: http://www.televen.com
Regeringens officielle hjemmeside: http://www.venezuela.gov.ve
Nyhedsportalen Cadena Global: http://www.cadenaglobal.com
Tænketanken Analytica: http://www.analytica.com